

SAVOVIĆ MARGIT

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

SAVOVIC MARGIT

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

A környezeti nyelv tanulásához való pozitív viszonyulás kialakításának és fejlesztésének feltételei a jugoszláviai Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány tapasztalatai alapján.

T A R T A L O M

A környezeti nyelv tanulásához való pozitív viszonyulás kialakításának és fejlesztésének feltételei a jugoszláviai Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány tapasztalatai alapján.

ELŐSZÓ.....3.oldal

I. fejezet

A jugoszláv nemzetiségi politika alapelvei.....5.oldal

II. fejezet

1./ A nemzetiségi politika megvalósulása a társadalmi környezet nyelveinek oktatásában.....9.oldal

2./ A környezeti nyelv az iskoláskor előtti oktatástól a felsőfoku képzésig.....16.oldal

3./ A társadalmi környezet nyelve oktatásának jellegzetességei a Vajdasági Szocialista Autonóm Tartomány szakterületén.....18.oldal

III. fejezet

A társadalmi környezet nyelvéhez való pozitív viszonyulás kialakításának és fejlesztésének lehetőségei és jellegzetességei

1./ A társadalmi környezet nyelve fejlesztésének tényezői.....26.oldal

2./ A kutató munkában szereplő iskolák általános helyzetképe.....28.oldal

3./ A kutatás célja, feladatai, hipotézisei, módsze- rei.....	33.oldal
--	----------

IV. fejezet

A kutatómunka eredményeinek elemzése és értékelése

1./ Az objektív tényezők és feltételek áttekintése..	38.oldal
a./ A tantervek, a környezeti nyelvtanítás tan- menetei, tankönyvek, tanárai és órán kívüli környezeti nyelvoktatás.....	38.oldal
b./ A tankönyv szerepe a társadalmi környezeti nyelvnek oktatásában.....	62. oldal
c./ A tanítás és a tanításon kívüli tevékenység	66.oldal
d./ Néhány szó az osztályzás szerepéről.....	61.oldal
e./ A tömegkommunikációs eszközök szerepe a kör- nyezeti nyelvvel kapcsolatos álláspontok ki- alakulásában	73.oldal
f./ A környezet döntő hatása a gyermekek környe- zetnyelvi ismereteire.....	77.oldal
2./ A szülők, pedagógusok és az iskolapedagógus sze- repe a társadalmi környezeti nyelv tanulásával kapcsolatos helyes viszonyulás kialakításában és fejlesztésében, valamint a tanulók e tantárggyal kapcsolatos véleménye és iskolai eredménye.....	80.oldal
a./ A szülők.....	84.oldal
b./ A környezeti nyelvet oktató pedagógusok fel- adatai, a fiatalok egymás kölcsönös megbecsü- lésre való nevelésében.....	87.oldal
c./ A tanulók állásfoglalása a társadalmi kör- nyezet nyelvnek tanulásáról.....	97.oldal

d./ Az iskola pedagógiai-pszichológiai szak- szolgálat és az iskolapedagógus m fela- datai és szerepe a tanulók pozitív viszo- nyulásának fejlesztése terén a környezeti nyelv tanításában.....	101. oldal
---	------------

V. fejezet

A feltevések helyessége. A fiatalok környezeti nyelvhez való viszonyulása, fejlesztésének problémá- i lehetőségei és feladatai.....	106. oldal
---	------------

VI. fejezet

A társadalmi környezet nyelve tanításának legégetőbb problémái, a fejlesztés lehetőségei és feltételei. /Összegzés/.....	109. oldal
--	------------

VII. fejezet

Befejező áttekintés.....	116. oldal
Jegyzet.....	118. oldal
Függelék.....	119. oldal
Felhasznált irodalom.....	135. oldal

E L Ő S Z Ó

E munka megírásához egyrészt a nyelvtanulás iránti érdeklődésem nyújtott alapot /magam is beszélek néhány nyelvet/, másrészt mint tanügyi dolgozót /iskolapedagógust/ is kíváncsivá tett az a felismerés, hogy egy olyan környezetben mint a jugoszláviai Subotica /Szabadka/ város, ahol a gyermekeknek szinte a beszédtanulás első pillanataitól kezdve adva van a lehetőség két nyelv párhuzamos elsajátítására, hogyan élnek ezzel a lehetőséggel?

Hogyan viszonyulnak a fiatalok a másik, a társadalmi környezet nyelvéhez?

Környezeti nyelvek a népek és nemzetiségek azon nyelvei, melyet az adott társadalmi környezetben használnak, de nem a tanulók anyanyelvei.

Vajon e nyelv többet jelent-e számukra közönséges tantárgynál, jelenti-e a mindennapok valóságát?

Milyen tényezők játszanak szerepet abban, hogy a fiatalok a nyelvet megszeressék és kedvvel tanulják?

Az adatok feldolgozása során arra a megállapításra jutottam, hogy minden egyes tényezőnek meghatározott szerepe van a fiataloknak a másik nyelvhez való pozitív viszonyulás kialakításában és fejlesztésében.

A család, a társadalmi környezet, a kortársak csoportja és az iskolai oktatás mellett, mint további fontos tényezőegyüttest kell megemlítenünk a tan-

könyvek, tantervek, tömegkommunikációs eszközök és az osztályozás motiváló hatását.

E munkában szeretnék átfogó képet adni arról, hogyan befolyásolják az egyes tényezők a tanulóknak a társadalmi környezet nyelvéhez való viszonyulását, milyen eredményeket értünk el, illetve milyen nehézségek jelentkeznek a társadalmi környezet nyelvéhez való pozitív viszonyulás kialakítása és fejlesztése terén?

I. fejezet

A JUGOSZLÁV NEMZETISÉGI POLITIKA ALAPELVEI

A nemzetiségi viszonyok rendezésének minden sok-nemzetiségű országban óriási jelentősége van.

A kérdés megfelelő és teljes mértékű megoldása kulcsjellegű és a sikeres társadalmi haladás feltétele.

A II. világháborút követő időszakban, az újjáépített szocialista és önkormányzati rendszerű Jugoszláviában, valóra vált a népek és nemzetiségek teljes nemzeti egyenjogúsága és szabadsága ugy a társadalompolitikai, mint a kulturális életben.

1946-tól kezdve a mai napig, minden alkotmányos rendelkezés - a szövetségi és köztársaságiak egyaránt - egyre erőteljesebben bővíti a nemzetiségek jogait.

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Alkotmánya deklarálja a nemzeti kisebbségek kulturális fejlődésük és nyelvük szabad használatának jogát.

A JSZSZK 1963. évi alkotmánya 43. szakaszában ezt találjuk:

"A polgárok valamely nemzethez, illetőleg nemzetiséghez való hovatartozásának kinyilvánítása, valamint kulturája szabad fejlesztésére való joga megvalósítása érdekében az Alkotmány biztosítja minden nemzetiségnek, nemzeti kisebbségnek anyanyelve hasz-

nálatát, valamint azt, hogy szervezeteket alapítson és más, alkotmányos jogokat élvezzen.

A nemzetiségek iskoláiban a tanítás a nemzeti-
ségek nyelvén folyik:

A köztársasági alkotmányok és törvények meghatározzák a területükön élő egyes nemzetiségek más jogait is."²

A nemzetiségeknek nemzeti értékeik, sajátosságaik, hagyományaik szabad kifejezésre juttatásához való jogát, anyanyelvük és írásuk használatának szabadságát részletesen tárgyalja az 1974. évi alkotmány.

Ezen alkotmány III. fejezetének /Az ember és a polgár szabadság jogai és kötelességei címszó alatt/ 170. szakaszában ezt találjuk:

"A jelen alkotmány biztosítja a polgárnak valamely nemzethez, illetőleg nemzetiséghez való hovatartozása kinyilvánításának, valamint anyanyelve és írása használatának szabadságát."³

A 171. szakaszban így folytatódik tovább a jogok részletezése:

"A nemzetiségek tagjainak az alkotmánnyal és a törvénnyel összhangban joguk van ahhoz, hogy ^{SD} jogaik érvényesítése és kötelességeik teljesítése során, valamint az állami szervek és közmegbízást végző szervezetek előtti eljárásban anyanyelvüket és írásukat használják.

Jugoszlávia népei és nemzetiségi tagjainak, a törvénnyel összhangban minden köztársaság, illetőleg autonóm tartomány területén joguk van anyanyelvük

oktatásra."4

Jugoszlávia Kommunista Pártja megalapítása első percétől különös figyelmet szentelt a nemzetiségi kérdésnek; a népek és nemzetiségek jogai érvényesítésének.

E politika folytatója, a Jugoszláv Kommunista Szövetség a fejlődés biztosítékát a népek és a nemzetiségek teljes egyenjogúságának, a testvériség-egységes eszméjének megvalósításában látja.

A Szövetség X. Kongresszusa így határozta meg a JK SZ feladatait a népek és nemzetiségek egyenjogúságának az oktatás és nevelés szocialista önkormányzati úton való megvalósítása terén:

"A népek és nemzetiségek kulturája, szabad egyenjogú fejlődése és szocialista irányzata, kölcsönös kapcsolata és egymásra gyakorolt aktív, alkotó jellegű hatása nemcsak a kulturák sokrétű gazdagításának feltétele, hanem népeink és nemzetiségeink egyre fokozottabb kölcsönös megismerkedésének és közeli-
désének, együvé tartozásának, testvériségének-egységének, valamint a teljes egyenjogúságon, a szocialista internacionalizmus elvén alapuló kölcsönös szolidaritásának módja is."5

A XI. Kongresszus az oktatás és nevelés területén hozott határozata leszögezi:

"Szükséges az általános iskolai oktatás programjának tökéletesítése, valamint az iskoláskor előtti és a szakirányú oktatás egységes alapjainak oktatási

-nevelési tartalmaival való összekapcsolása...

...Anyagi-, káder és más feltételeket kell teremteni a társadalmi környezet nyelvein való oktatás megvalósításához, emelni kell az oktatói-nevelői munka színvonalát és hatékonyságát."⁶

A Vajdasági Kommunista Szövetség XVI. Konferenciájának határozata leszögezte, hogy a Kommunisták Szövetségének azon kell munkálkodnia, hogy az oktatás és nevelés reformja által megvalósuljanak a népek és nemzetiségek nyelvén folyó oktatás, valamint a környezet nyelvei elsajátításának anyagi-, káder és más feltételei.

Jugoszláviában a teljes oktatási-nevelési tevékenység az internacionalista szolidaritás és a világ minden szabadságszerető népével való együttműködés fontosságának tudatosítására irányul.

II. fejezet

1. A NEMZETISÉGI POLITIKA MEGVALÓSULÁSA A TÁRSADALMI KÖRNYEZET NYELVEINEK OKTATÁ- SÁBAN

A nemzeti egyenranguság politikája az oktatás és nevelés területén is következetesen valósul meg, és legerőteljesebben a népek és nemzetiségek egymás nyelvének kölcsönös elsajátításában jut kifejezésre.

Amikor azt állítjuk, hogy a szerbhorvát nyelv ismerete a nemzetiségek egyenranguságának egyik fontos feltétele, ki kell jelentenünk azt is, hogy az igazi egyenranguság a többnemzetiségű területeken abban is meg kell hogy nyilvánuljon, hogy a jugoszláv népek képviselői /szerb, horvát, macedón, szlovén és crna gorai/ ismerjék a környezetükben élő nemzetiségek nyelvét. Csak a kölcsönös nyelvtudás biztosíthatja mindkét nyelv egyenranguságát a társadalmi élet minden területén.

A nyelv társadalmi jelenség, egy nép kultúrájának terméke, az egyén fejlődésének alapvető feltétele és eszköze.

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság egyike a világ azon kesszámu országainak, amelyben nincs hivatalos állami nyelv.

A nyelv pozícióját - mint már említettük - a JSZSZK alkotmánya, a köztársaságok és tartományok alkotmányai határozzák meg, amelyek biztosítják valamennyi nyelv és írás egyenjoguságát.

Enciklopédiai adatok szerint 1961-ben Jugoszlávia területén 7 800 000 szerb, 4 300 000 horvát, 1 590 000 szlovén, 1 046 000 macedón, 514 000 crnogorai élt. A jugoszláv népek képviselői mellett, a nemzetiségi lakosság összetétele a következő volt: 1 000 000 muzulmán, 1 500 000 albán, 504 000 magyar, 183 000 török, 86 500 szlovák, 63 000 bolgár, 61 000 román, 30 000 cseh, 25 500 olasz. Fél milliót tett ki a "jugoszlávok" száma, mely nemzetiségi hovatartozás nincs definiálva, de az alkotmány lehetőséget ad arra, hogy a polgárok "jugoszláv" nemzetiségűeknek vallják magukat, valamint arra is, hogy nemzetiségileg ne határozzák meg hovatartozásukat. Jugoszlávia összlakosságá^{ól}ból mintegy 14 millióan a szerbhorvát nyelvet beszélik anyanyelvükként. ⁷

Az ország minden egyes vidékén, de főleg ott, ahol a környezet többnemzetiségű, a népek és nemzetiségek egymás nyelvét kölcsönösen tanulják fakultatív alapon az iskolákban is.

Igy például a Szerb Szocialista Köztársaság autonóm tartományaiban Vajdaságban és Koszovón, a nemzetiségi tanulók a szerbhorvát nyelvet, a szerbhorvát anyanyelvű tanulók pedig a környezetükben élő nemzetiség-

gek nyelvét tanulják.

Szlovénia olasz-, illetve magyarul lakta területein a szlovén anyanyelvű tanulók környezeti nyelvként tanulják az olaszt, illetve a magyar nyelvet.

Az 1986/87. tanévtől kezdve a főváros, Belgrád iskoláiban fakultatív alapon sajátíthatják el a tanulók a jugoszláv népek és nemzetiségek azon nyelveit, melyek iránt érdeklődést tanusítanak. Egy későbbi reformtervezet kilátásba helyezi a környezeti nyelv tanulásának megszervezését /választott tantárgyként/ az egész ország területén.

A nemzetiségi egyenranguság politikájának gyakorlati megvalósítása példaként Vajdaságot említhetnénk meg két okból is: az egyik, mert ez a nemzetiségileg legösszetettebb környezet, "Jugoszlávia dióhéjában", a másik, mert a szerbhorvát, illetve a horvát-szerb nyelv itt a társadalmi környezet nyelveként fordul elő.

1.sz. táblázat

Oktatás a nemzetiségek nyelvén Vajdaságban az 1975/76. iskolaévben

- Minden tantárgy tanítását beleértve

Az oktatás foka	Összesen	A tanulók száma a nemzetiségek nyelvén	%
Iskoláskor előtti int.	108265	10308	10
Általános iskola	221367	43316	20
Középiskola	73470	15391	21

- anyanyelv oktatással egybekötve a nemzetiségi
tanulók részére

Iskoláskor előtti in- tézmények	108265	6645	6
Általános iskola	221367	3861	2
Középiskola	73470	1265	2

- fakultatív oktatás valamely nemzetiségi nyelv-
nek

Iskoláskor előtt	108265	2036	2
Általános iskola	221367	14202	6

- Ezeket az adatokat dr.Dávid András a Tartomá-
nyi Tankönyvkiadó igazgatója és Gajda Irén a Vajdasági
Pedagógiai Intézet tanácsosa gyűjtötte össze és a Vaj-
dasági Pedagógiai Intézet "A nemzeti egyenjogúság meg-
valósítása az oktatás és nevelés terén" /Ujvidék 1977/
c. kiadványában jelent meg.

Más köztársaságokban az adott területen élő né-
pek és nemzetiségek nyelvei jelentik a társadalmi kör-
nyezet nyelvét.

Igy például Szlovénia azon területén, ahol nagy
számban élnek olasz, illetve a magyar nemzetiség kép-
viselői, az anyanyelvű oktatás mellett szlovén nyelv-
vet tanulnak a társadalmi környezet nyelveként. Ma-
cedóniában az albán és török anyanyelvű tanulók a sa-
ját nyelvükön hallgatott oktatás mellett, macedón kör-

nyezetnyelvet tanulnak.

A Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány 1974. évi alkotmánya 4.szakaszában ezt találhatjuk:

"A Vajdaság Szocialista Autonóm Tartományban /SZAT/ a népek és nemzetiségek egyenjoguságot élveznek az élet minden területén, a munkában és alkotótevékenységben. Az alkotmány biztosítja minden népnek és nemzetiségnek szabad fejlődésre, nemzeti sajátosságai nyelvük, kulturájuk, történelmi és más jegyeik kifejezésre való jogát."⁸

A Vajdaságban tipikus a többnemzetiségű tanulói és oktatói állományú iskola, s így a két és több nyelvű iskola szervezete az iskolarendszernek nem valami különleges, kivételes és kiegészítő része, hanem a vajdasági iskola egyik lényeges jellemzője.

Ezért az általános iskolai pedagógiai munka alapelvei és szervezete a két és többnyelvű iskolákra is vonatkoznak.

A két és többnyelvű teljes általános iskolának tannyelvek szerint az 1.-8. osztályig párhuzamos tagozatai vannak. A városokban, ahol minden általános iskola egy bizonyos területről iskolázza be tanulóit, az iskola vonzásterületét úgy határozzák meg, hogy mindkét tannyelvű tagozatra elegendő számú tanuló iratkozzon.

A község területének körzetesítését oly módon végzik, hogy az 5.-8. osztályban minden tannyelven

legalább két párhuzamos tagozattal rendelkező iskolahálózat alakuljon ki.

A csak részben két, vagy több nyelvű általános iskolák ott alakulnak meg, ahol az egyes népekhez vagy nemzetiségekhez tartozó tanulók létszáma alacsony, ezért nem szervezhetők meg elegendő létszámmal rendelkező tagozatok az 1.-8. osztályig. Az ilyen nép, vagy nemzetiség tanulói számára az alsó tagozatokon nyitnak osztályokat, hogy a legkisebbeknek a lehető legkevesebbet kelljen utazniuk.

"A tagozatok váltásának és tantermeinek beosztása oly módon történik, hogy az a különböző népek és nemzetiségek tanulóinak együttélését és gyakori érintkezését tegye lehetővé.

Az iskola kötelezően biztosítja a társadalmi környezet nyelvének tanulását azoknak a tanulóknak, akiknek ez a kívánsága, illetve akiknek szülei ezt kérik és igénylik."⁹

A kétnyelvű pedagógiai tevékenység fogalma újkeletű az oktató-nevelőmunka elméletében és gyakorlatában, az '50-es évek végén jelent meg és a következőképpen definiálható:

"Két néphez /nemzetiséghez/ tartozó tanulók részére szervezett oktatómunka, melyben az oktatási és nevelési feladatok megvalósítása a nyelvi egyenlőség alapján megy végbe."¹⁰

2. KÖRNYEZETI NYELV AZ ISKOLÁSKOR ELŐTTI OKTATÁSTÓL A FELSŐFOKU KÉPZÉSIG

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban az 1971. évi népszámlálás adatai alapján 15 296 794 crna gorai, muzulmán, horvát, szerb és nemzetiségileg meghatározatlan jugoszláv él, akik szerbhorvátul illetve horvátszerbül beszélnek, 1 194 784 a macedonok, 1 678 032 a szlovének száma. A nemzetiségi-
inukles ek képviselői közül, akiknek az anyanyelvi oktatás biztosítva van 1 309 523 albán, 58 672 bolgár, 24 620 cseh, 21 791 olasz, 477 374 magyar, 58 570 román, 24 640 rutén, 83 656 szlovák és 127 920 török él.

Jugoszláviában az oktatás a szerbhorvát, horvátszerb, szlovén és macedón nyelven kívül a nemzetiségek 9 nyelvén /albánul, bolgárul, csehül, olaszul, magyarul, románul, ruténül, szlovákul és törökül/ folyik. Szerbhorvát nyelven 3 389 154, macedónul 363 075, szlovén nyelven 420 537, albánul 353 680, bulgárul 4491, csehül 688, olaszul 2330, magyarul 48 164, románul 3561, ruténül 1217, szlovákul 6698 és törökül 8732 tanuló tanult. /Az adatokat dr.Milenko Nikolic, Marija David, mr.Miladin Gvozdenov, Zlatko Melvinger, Laslo Varga, SFR Jugoszlavija SAP Vojvodina "A nemzeti egyenlőség megvalósítása az oktatás és nevelésben c. cikkéből merítettem. Novi Sad 1977./

A népek és nemzetiségek az oktatás és nevelés területén megvalósulandó egyenranguságot a következő

törvénycikkek is kifejezésre juttatják.

"Az iskoláskor előtti oktatás és nevelés a népek és nemzetiségek nyelvén folyik." /3. törvénycikk/, illetve: "Abban az iskoláskor előtti oktatási-nevelési intézményben, ahol az oktatói-nevelői tevékenység több nyelven folyik, a szabályzatok meghozatala, szülőknek szóló értesítések és az ügyiratvezetés az oktatás nyelvein történik, az intézmény neve és pecsétje többnyelvű feliratot tartalmaz. /Oktatás és nevelésről szóló törvény 10. bekezdés./

"Az általános iskolai oktatás a népek és nemzetiségek nyelvén folyik." /7. törvénycikk/ "A középiskolai oktatás és szakmai képzés a népek és nemzetiségek nyelvén folyik." /5. törvénycikk/ és ha egy tagozaton legalább 15 tanuló azt a kívánságát fejezi ki, hogy a középiskolát a népek, illetve nemzetiségek valamely nyelvén akarja elvégezni, a középiskola köteles e nyelven osztályt nyitni /18. törvénycikk/.

"A középiskola köteles biztosítani az anyanyelv és irodalom oktatását, ha a tanulók ilyen irányu nyilvántartást tesznek." /Középiskolai oktatás és nevelésről szóló törvény 19. bekezdés/

"A felsőfoku /főiskolai és egyetemi/ oktatás a népek és nemzetiségek nyelvén folyik e törvénnyel összhangban. /8. törvénycikk/

Ha egy kar, szak, évfolyam, csoport legalább 30

hallgatója felsőfoku képzettséget a népek vagy nemzetiségek valamely nyelvén kívánják megszerezni, a felsőfoku oktatási intézmény köteles az oktatói-nevelői tevékenységet ezen a nyelven is megszervezni.

A felsőfoku intézmény önállóan, vagy más felsőfoku intézményekkel együttműködve biztosítja a nép, illetve nemzetiség nyelvén... /lektorátus/ ha legalább öt hallgató erről nyilatkozatot tesz. /A felsőfoku oktatásról szóló törvény, 41. bekezdés./

3. A TÁRSADALMI KÖRNYEZET NYELVE OKTATÁSÁNAK JELLEGZETESSÉGEI A VAJDASÁGI SZOCIALISTA AUTONÓM TARTOMÁNY /SZAT/ TERÜLETÉN

Az alkotmányos rendelkezések értelmében tehát a társadalmi környezet nyelveinek /a népek és nemzetiségek azon nyelveinek, melyeken az adott környezetben beszélnek, de nem a tanulók anyanyelvei/ tanulása biztosítva van a tartomány minden iskolájában.

A Vajdaság SZAT-ban a társadalmi környezet következő nyelvei fordulnak elő: szerbhorvát, horvát-szerb, magyar, román, szlovák és rutén.

Ezeket a nyelveket azokon a területeken, ahol a népek és nemzetiségek tagjai élnek, a különböző anyanyelvű tanulók kölcsönösen, a társadalmi környezet nyelveként tanulják.

A környezeti nyelv tanulásának nevelési értéke

felbecsülhetetlen, mert megkönnyíti az egymás közötti értekezést, lehetővé teszi a különböző anyanyelvet beszélő tanulók közeledését és egyenjogú fellépését szűkebb és tágabb környezetükben, elősegíti egymás kölcsönös megismerését, kulturális és más értékeinek elismerését.

A társadalmi környezet nyelvének ismerete lehetővé teszi a társadalmi és kulturális élet folyamaiba való bekapcsolódást, gazdagítja a tanuló személyiségét, közelebb hozza őt a másik nyelven alkotott kulturális és művészeti értékekhez és két kultúra részesévé teszi.

A Vajdasági SZAT nagy részét képező többnemzetiségű területek a közösségi szellemben, a kölcsönös megbecsülés és a jugoszláv szocialista hazafiság szellemében végzett nevelőmunka kimerithetetlen forrásai.

A Vajdasági Kommunista Szövetség Tartományi Bizottsága XIII. gyűlésén is megvitatták az anyanyelvi oktatás, valamint a környezeti nyelv tanításának kérdését. Ez alkalommal olyan határozat született, hogy tudatosítani kell egymás nyelve tanulásának fontosságát és meg kell teremteni ennek feltételeit az oktatás és nevelés minden lépcsőfokán.

Subotica egyike azon vajdasági községeknek, amelyekben a környezeti nyelv oktatása legrégebben folyók.

E község soknemzetiségű, s ezért a környezeti nyelv elsajátítása igen fontos társadalmi, szakmai és pedagógiai kérdés.

A jól értelmezett és megalapozott környezetnyelvtanulás eredménye: kétnyelvű szakemberek munkába állása, akikre minden soknemzetiségű környezetnek nagy szüksége van.

A környezet nyelvének nem ismerése, vagy kisértékű tudása, akadályként állhat az egyén teljes szakmai előrehaladásának útjába.

Közismert tény, hogy az iparosodott társadalmakban a felsőfoku képzettséggel rendelkező egyének, gyakran lakóhelyüktől távolabb is munkát vállalhatnak, amit viszont lehetetlenné tehet az adott környezet nyelvének nemtudása.

Sokszor ez az oka annak is, hogy a szülők gyermekeiket nem anyanyelvükön, azaz nem a nemzetiségek megfelelő nyelvein iskoláztatják.

A környezeti nyelv ismerete tehát realitás és szükséglet.

A társadalmi környezet nyelvének tanulása fakultatív alapokon nyugszik. A Vajdasági SZAT területén a környezeti nyelv tanulását többféleképp szabályozták.

Azokban a községekben, melyekben a nemzetiségek relativ többségben vannak /Subotica, Zenta, Bácsstopolya/ a környezeti nyelv tanulását községtanácsi határozat szabályozza, azaz minden tanuló kötelezően tanulja a környezet nyelvét.

A nemzetiségi tanulók szerbhorvátul, a szerbhorvát tanulók pedig a nemzetiségek nyelvét /magyar, román, szlovák/ tanulják.

Lehetőséget a társadalmi környezet nyelvének tanulására, az oktatási-nevelési szervezet saját hatáskörében hozott döntése alapján is adhat. A harmadik modell a tanulóknak önálló választási lehetőséget teremt.

Ez a harmadik változat azokra a vidékekre jellemző, ahol a nemzetiségi tanulók százalékos aránya kisebb...

Különlegesenek számít a környezeti nyelv tanulása szempontjából az az eset, amikor a tanuló nem a saját anyanyelvén tanul /amiről már az előzőekben szóltunk és amely kapcsolódik a későbbi munkába állási lehetőségekhez/. Ilyenkor a tanuló saját anyanyelvét környezeti nyelvként tanulja és nem él azzal a törvényadta lehetőséggel, hogy az ugynevezett "anyanyelv-ápolás" tantárgy keretében fejlessze nyelvtudását.

Esetenként az okoz gondot, hogy a környezetnyelv-órát utolsó óraként, esetleg szombatonként tartják, ez "elijeszti" a tanulókat a másik nyelv tanulásától, mondván, hogy ezek az órák amugy is külön megterhelést jelentenek számukra.

Visszatérve a szabadkai gyakorlatra, a szerbhorvát, horvátszerb és a magyar nemzetiség nyelvének oktatása /társadalmi környezet nyelveként/ választott tantárgyként szerepel a község minden iskolájában, ahol az anyanyelvi oktatás párhuzamos tagozatokban valósul meg, a tanulók pedig kötelezően tanulják egy-

er nem
jól van

más nyelvét az iskoláskor előtti intézményekben, az általános és középiskolákban.

Az 1984/85. tanévben a subotikai általános iskolákban tanuló diákok száma meghaladta a 15 ezret. A szerbhorvát tannyelvű tagozatokon több mint 9000, a magyar nyelvű tagozatokon közel 6000 diák tanult.

Az általános iskolai oktatás és nevelés Alapszabályzata és az oktatásról és nevelésről szóló vajdasági törvény értelmében, az iskolákban a tanulók szülei közös szülői értekezleten foglaltak állást a környezeti nyelv tanulása mellett a '70-es évek elején.

Ennek az állásfoglalásnak az alapján vezették be mindkét nyelv /szerbhorvát és magyar/, mint a társadalmi környezet nyelveinek tanítását az általános és középiskolákban.

A másik nyelv tanulása iránti elkötelezettség az iskolák alapszabályzataiba is bekerült és ezzel a község területén minden tanuló kötelességévé vált.

A társadalmi környezet nyelvét tanuló diákok 100 százalékat megközelítő aránya, elsősorban abból a tényből ered, hogy maga a község is kétnyelvű, így a másik nyelv ismerete, minden lakos reális szükséglete.

E magas arányszám elkönnyelhető egy jól értelmezett és véghez vitt társadalom-politikai akció sikerének is, mely a környezetnyelv elsajátításának fontosságáról győzte meg a szülőket. Ugyanakkor az akcióban résztvevő társadalom-politikai szervezetek, pedagógiai szakszolgálatok és tanügyi dolgozók, a közös céllal való teljes egyetértése si-

kerrel koronázta ezt a megmozdulást.

Ma már a fakultatív alapokon nyugvó környezetnyelv tanulás gyakorlata, az egész subotikai közösség területén megfelelő elismerésben részesül.

A Subotikai Pedagógiai Intézethez tartozó hét község mindegyikében a környezeti nyelv oktatásban részesülő tanulók aránya, szinte százszázalékos. Az 1983. évtől rendelkezésünkre álló adatok szerint mindössze 17 tanulót mentettek fel a környezeti nyelv tanulása alól, mégpedig: 15 tanuló nem tanulta a magyart, két tanuló pedig a szerbhorvát nyelvet. /Subotica város területén 22 általános és több középiskolában folyik az oktatás./

Tulnyomórészt olyan diákokról van szó, akik a tanév folyamán költöztek ide és a következő iskolaév kezdetéig felmentést kaptak a másik nyelv tanulása alól.

A tanítási nyelvek alapján a Subotikai Pedagógiai Intézet hatáskörébe tartozó oktatási-nevelési szervezeteket három kategóriába sorolhatjuk:

- 1 - Az első csoportba tartoznak azok az iskolák, amelyekben az oktatás csak egy nyelven folyik /szerbhorvát vagy magyar nyelven/.
- 2 - A második csoportba azok az iskolák tartoznak, amelyekben a tanítás tulnyomórészt az egyik nyelven folyik, a másik nyelven pedig csak az alsó tagozatban.

Példaként említhetjük a subotikai "Ivo Lola Ribar"

és "Matko Vuković" Általános Iskolákat. Ezek az iskolák viszonylag távol esnek a beiskolázott tanulók otthonaitól, s ezért a 1-4. osztályos tanulók részére úgynevezett "kihelyezett tagozatokat" szerveztek, melyek legtöbbször kombinált osztályokból állnak, így kímélik meg a legfiatalabb korosztályt a mindennapos utazás fáradságaitól. Az "Ivo Lola Ribar" iskolának ilyen tagozata van Kelebián, a szerbhorvát nemzetiségű tanulók részére 1-4. osztályig, a "Matko Vuković" Általános Iskola pedig a magyar nemzetiségű tanulóknak szervezte meg így módon az anyanyelvi oktatást. Ugyanakkor a központi "Ivo Lola Ribar" iskolában az oktatás csak magyar nyelven folyik, a központi "Matko Vuković" Általános Iskolában pedig csak szerbhorvát nyelven.

3

- A harmadik csoportot azok az iskolák alkotják, amelyekben a tanítás szerbhorvát és magyar nyelven folyik, a tagozatok száma a két nyelven nem tér el jelentősen egymástól.

Erre szolgál példaként a subotikai "Gyakorló" Általános Iskola, amelyben az 1984/85. tanévben a szerbhorvát és magyar tagozatok száma egyenlő volt.
/8-8/

A többnemzetiségű Vajdaság gyakorlata bebizonyította, hogy a kétnyelvű pedagógiai tevékenység sajátos módon hat a fiatalok, egymáshoz való közeledésére, többek közt a környezeti nyelv tanulása útján is.

A társadalmi környezet nyelvének, azaz a né-

Sajátos
módon

pek és nemzetiségek nyelvének elsajátítását a különböző nemzetiségű fiatalok közeledésének funkciójában kell elemezni.

Egymás nyelvének ismerete a nemzetiségileg összetett területeken a különböző nemzetiségű fiatalok, igazabb és mélyebb egymás közötti megismeréséhez vezet, kiküszöböli a nézeteltéréseket, és hozzájárul a testvériség-egység és a nemzetiségi viszonyok további ápolásához és fejlesztéséhez, valamint Jugoszlávia népei és nemzetiségei teljes egyenjogúságának megvalósításához.

III. fejezet

A TÁRSADALMI KÖRNYEZET NYELVÉHEZ VALÓ POZITIV VISZONYULÁS KIALAKÍTÁSÁNAK ÉS FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI ÉS JELLEG- ZETESSÉGEI

1. A társadalmi környezet nyelve fejlesztésének tényezői

Az ember személyiségének fejlődését a nézetek állandó kiteljesedése kíséri. A nézőpontok kialakításának tényezői leggyakrabban személyek, akik tudatosan és akarattal befolyásolják a gyermek viselkedését, s akikkel a gyermek tartós, érzelmi összekötetésben áll.

Mindenekelőtt a társadalmi környezetet említénk, melyet a szülői ház, az iskola, a kortársak csoportja, és mindazok a környezetben ható tényezők jelentik, amelyek az egyénre nézetformáló hatást fejtenek ki.

tan. körny.
szubj. n
obj. körny.

A társadalmi környezet tényezőit két nagy csoportra osztjuk: szubjektív /emberi/ és objektív /tárgyi/ jellegűekre.

A szubjektív tényezők közé soroljuk a családot, a környezetnyelvet tanító pedagógusokat, a tanári kar valamennyi tagját, az iskolapedagógust és talán legfontosabb elemként említhetnénk a játszótársakat,

a baráti kört, melynek nemzetiségi összetétele igen gyakran ösztönző, sőt "kényszerítő körülményként" is megjelenhet a környezetnyelv tanulásában.

A nézetek kialakításánál nagy fontosságot tulajdonítunk a szülői háznak. A szülők szerepe több okból is elsődleges: a gyermekhez való viszonyulásuk módjával a szülők elősegítik egyes tulajdonságok fejlődését, illetve visszafogják az általuk nem kívánatosnak ítélt viselkedésmódok kialakulását.

A szülők példaképei gyermekeiknek. Leggyakrabban pozitív, követendő példaként jelennek meg gyermekeik szemében.

Ugyanilyen fontos szerepe van a nézetek kialakításában az iskolának is. A pedagógusok éppugy mint a szülők, követendő példaképek. Általuk sajátít és fogad el a gyermek különféle nézeteket. A társadalom az iskolán keresztül igyekszik a tanulóknak olyan tulajdonságokat kifejleszteni, melyeket pozitívnak tart, illetve megakadályozni a negatívnak ítélt viselkedésmódok kialakításában.

Sok szerző - köztük dr.Nikola Rot is /A személyiség pszichológiája (Psihologija licnosti, Tankönyvkiadó Belgrád 1981)/ - azt állítja, hogy a kortársak azok az egykoru és azonos érdeklődésű gyermekcsoport tagjai, akik a gyermek - és fiatalkorban a nézetek alakulásában a legnagyobb hatást gyakorolják az emberre. Legkifejezettebb ez a befolyás serdülőkorban.

A társadalmi környezet objektív tényezőit vizsgálva a következőkről kell említést tenni:

- Az iskolai nevelés és oktatás kiemelkedő hatása, benne a környezeti nyelvnek mint tantárgynak hatása.

- A környezeti nyelv oktatásában szerepet játszó tényezők: tanterv, tankönyv, taneszköz.

- Osztályozás mint motivációs eszköz, valamint

- a tömegkommunikációs eszközök: sajtó, irodalom, film, rádió, televízió és az egyén környezetére jellemző kultúra.

Feladatunk az, hogy feltárjuk az egyes tényezők szerepét a fiataloknak a társadalmi környezet nyelvéhez való pozitív viszonyulása kialakítása és fejlesztése terén.

2. A kutatómunkában szereplő iskolák általános helyzetképe

A kutatómunkát három Helyi Közösségben /kerületben/ végeztem, amelyek mindegyike jellemző a lakosság nemzetiségi összetétele szempontjából. Ez a három helyi közösség: Hajdukovo, Palics és a subotica "Kér" területén található.

a./ Palics lakóinak száma ma meghaladja a 6900-at. A lakosság nemzetiségi összetételét tekintve a néphez illetve nemzetiséghez való tartozás szerint a következő:

Crna gorai

53

0,8 %

Horvát	760	11,0%
Macedon	33	0,5 %
Szlovén	16	0,2 %
Szerb	823	12,0 %
Albán	8	0,1 %
Magyar	4483	64,0 %
Jugoszláv	607	9,0 %

és még román /2/, szlovák /5/

Nyilvántartás az ugynevezett "vegyes" házasságok pontos számáról nincs, de egy, az 1983. évből származó adat szerint a községben az az évben kötött 73 házasságból 34 esetben léptek házasságra különböző nemzetiségű fiatalok.

Ezt igazolják a kutatómunka során a tanulók által kitöltött kérdőívek is: sokan említik, hogy otthon mindkét nyelven beszélnek, mert szüleik különböző nemzetiségűek.

Palics Helyi Közösség nemzetiségi összetétele szerint - 64 % magyar és 36 % más népekhez és nemzetiségekhez tartozó lakosai számának alapján - többnemzetiségű, heterogén környezet. Itt található a "Valdimir Nazor" Általános Iskola. Ebben az iskolában az oktatói-nevelői munka két nyelven folyik: szerbhorvát és magyar nyelven.

Az 1983. évből származó adatok szerint a tanulók nemzetiségi összetétele a következő volt:

Nemzetiségi hovatartozás	Szerb tannyelvű osztályban	Magyar tannyelvű osztályban	Összesen
szerb	114	2	116
horvát	80	15	95
magyar	47	608	655
crna gorai	2	-	2
macedón	3	-	3
szlovén	1	-	1
jugoszláv	98	16	114
egyéb	2	1	3
ÖSSZESEN:	347	642	989

Hozzá kell fűznünk, hogy az a 47magyar nemzetiségű tanuló, aki szerbhorvát nyelven tanul, valószínűleg továbbtanulási okokból nem képezi magát anyanyelvén, ugyanakkor a "jugoszláv" fiatalok olyan családokból származnak, ahol a szülők szerb-, magyar-, horvát-magyar nemzetiségűek, s nem egy esetben a szülők is a "jugoszláv" néphez tartozóknak nyilvánítják magukat.

Az összlétszámot tekintve a társadalmi környezet nyelvének tanulása a következőképpen oszlott meg:

*Lehet
mivel* A magyar nyelvet környezeti nyelvként 347, a szerbhorvát nyelvet 642 tanuló tanulta.

A Hajduková Helyi Közösség /község/ lakosainak száma 2896. A lakosság nemzetiségi összetétele az 1982. évi adatok szerint a következő:

Horvát	104	3,6 %
Szerb	112	3,86 %
Magyar	2584	89,2 %
Jugoszláv	58	2,0 %
Bunyevác	26	0,9 %

Hajdukovó község lakosainak közel 90 %-a magyar, 10 %-a pedig más népekhez és nemzetiségekhez tartozik. A község "Petőfi brigád" elnevezésű általános iskolájában a tanítás csak magyar nyelven folyik. A szerbhorvát anyanyelvű tanulók /még az alsó tagozatokon is/ Paličsra utaznak iskolába, mivel néhány éve megszüntették a szerb tannyelvű tagozatot a diákok elenyésző létszáma miatt. Az utóbbi időben akció indult az alsó tagozat szerb tannyelven történő felujítására, a gyermekek utaztatásának elkerülésére és a kétnyelvű pedagógiai tevékenység visszaállítására.

Az 1983/84. iskolaév adatai szerint az iskola 475 diákjából 460 vallja magyar nemzetiségűnek magát, míg 15 tanuló más népek illetve nemzetiségek képviselője.

Ez a község a lakosság összetétele és a tanítási nyelv alapján homogén nyelvterületnek nyilvánul e kutatómunkában.

A harmadik kutatási terület Subotica város "Kér" nevű kerülete.

A lakosság nemzetiségi összetételéről a kerületben a következő adatok állnak rendelkezésünkre:

Horvát	2112	44 %
Magyar	1008	21 %

Szerb	864	18 %
Jugoszláv	576	12 %
Egyéb	240	5 %

*ma,
nem
homogén!*

A kerület 4800 lakójának közel 70 %-a szerbhorvát anyanyelvű, tehát ezt a területet is nemzetiségileg homogénnek nyilvánították a gyermekek iskoláztatása szempontjából.

ma,

21% szerb

A kerületben a diákok az "Ivan Milutinović" Általános Iskola tanulói, melyben a tanítás csak szerbhorvát nyelven folyik.

A rendelkezésre álló adatok szerint az 1985/86. iskolaév kezdetén az iskola 1164 tanulóinak nemzeti-ségi összetétele a következő volt:

Horvát	442	37,97 %
Szerb	241	20,70 %
Magyar	113	9,71 %
Crna gorai	42	3,61 %
Macedón	6	0,51 %
Szlovén	2	0,17 %
Rutén	2	0,17 %
Szlovák	3	0,26 %
Jugoszláv	292	25,08 %
Egyéb	24	1,82 %

Az iskolába járó 113 magyar nemzetiségű tanuló magyar nyelvű oktatásban részesülhetne a közeli "Sonja Marinković" Általános Iskolában /ahol mindkét nyelven folyik az oktatás/. Mivel a tanulók szülei a gyermek 1. osztályba való iratásakor írásban nyilatkoznak

arról, hogy milyen nyelven óhajtják iskoláztatni gyermeküket, de ezt indokolniuk nem kell, így csak feltételezhetjük, hogy a szülők részéről az anyanyelvi oktatás igénye fel sem merült, annak ellenére, hogy a tanulók egy részénél a nem anyanyelvű oktatás oka lehet az esetleges gyengébb tanulmányi eredménynek.

A magukat "jugoszláv"-nak valló tanulók esetében - mivel hivatalosan is elismerhető mindkét nyelv anyanyelvként /kettős anyanyelvűség/ - a gyermekek már amugy is anyanyelvi szinten beszélnek a magyar nyelvet, ezért esetleges továbbtanulási, munkavállalási okokból szerbhorvát tagozatra iratkoznak.

3./ A kutatás célja, feladatai, hipotézisei, módszerei

A kutatás célja az, hogy felfedje a tanulóknak a társadalmi környezet nyelvéhez való pozitív viszonyulása kialakításának az egyes tényezőktől való függőségét.

Összefüggést keresünk a tényezők és a tanulóknak a környezeti nyelvből elért eredményei között is.

A kutatás feladatai a következők:

1./ Annak kivizsgálása, milyen szubjektív tényezők, és hogyan befolyásolják a tanulók környezetnyelvvél kapcsolatos nézeteinek formálódását.

2./ Milyen objektív tényezők, és hogyan hatnak a fiataloknak a másik nyelvvel kapcsolatban elfoglalt álláspontjaira.

3./ az osztályzat motivációs szerepének vizsgálata.

A felsorolt feladatokból következtetve a kutatás várható eredményeit a következő HIPOTÉZISEK alakjában fogalmazhatjuk meg:

1. A tanulók szülei, saját pozitív állásfoglalásukkal a környezeti nyelvvel szemben és más módon is, hasonló nézőpontok kialakítását segítik elő gyermekeiknél, és ezzel igen fontos tényezőivé válnak a fiataloknak, népeink és nemzetiségeink egymásra utaltságáról alkotott meggyőződése kialakításában.

2. A környezeti nyelv tanárai szintén fontos szerepet töltenek be a pozitív irányvonal és a másik nyelvhez való megfelelő viszony kialakításában a fiataloknál. Ugyanígy fontos szerep jut az iskolákban néhány éve működő pedagógiai-pszichológiai szakszolgálatok szakembereinek, elsősorban az iskolapedagógusnak.

3. A fiataloknak az általános iskola befejező fázisában a társadalmi környezet nyelvéhez való viszonyulása megfelelő.

Az objektív tényezőkkel kapcsolatosan feltételezzük a következőket:

1. A többenemzetiségű környezet döntő befolyást gyakorol a tanulóknak a másik nyelv tanulásával kapcsolatos nézőpontjaira, nézeteire és jobb eredményeket szül a tantárgyból.

A homogén környezet kevés lehetőséget nyújt a fiataloknak a másik nyelv használatára, ezt nem is teszi szükségessé, többek között ez is oka a tantárgy-

ből elért gyengébb eredményeknek.

2. A tanterveknek és tankönyveknek sok jó tulajdonságuk mellett néhány olyan hiányosságuk is van, melyek nehezítik a tantárgy alaposabb elsajátítását és előidézői a gyengébb eredményeknek, illetve a különböző nemzetiségű fiatalok egymás közötti tökéletes kommunikációjának akadályozói.

3. Az irodalom, sajtó és más kommunikációs eszközök ugyyszintén hatást gyakorolnak a fiatalok környezetnyelvvel kapcsolatos nézeteire.

4. Az osztályozás - mint motivációs erő - pozíciójának megváltoztatása óta /1983 óta a környezetnyelvből elért osztályzat nem számítódik az átlageredménybe/ nagy mértékben vesztett ösztönző hatásából.

A tanulók nézeteit kérdőíves kikérdezéssel ismertük meg, mely részben a subotikai Pedagógiai Intézetben készült és "Az iskola nevelőmunka kísérésének és értékelésének mérőeszközei" III. füzetében jelent meg. A kérdőíveket VII. és VIII. osztályos tanulók töltötték ki. Palicsón 56 tanuló szerbhorvát tanítási nyelvű osztályokból, Hajdukovón 45 VII-VIII. osztályos diák magyar nyelven és Suboticán 58 tanuló szerbhorvát nyelven. Összesen 159 tanuló.

Az ankét a közvéleménykutatás egyik legmegfelelőbb eszköze. Ily módon szerezhethetünk tudomást a kikérdezetteknek a természeti és társadalmi jelenségekről alkotott véleményéről, az emberi gondolkodásról.

Szabály szerint a kérdőívet nem kell aláírni. Ez módot ad a szabadabb, elfogulatlanabb véleménykifejtésre. /Ugyanakkor fennforog a komolytalanság veszélye is a kérdőívek kitöltésénél./

Az adott osztályok tanulóinak szülei szintén kérdőívet töltöttek ki. Kikérdeztük a környezetnyelv tanárainak véleményét is.

A szerbhorvát tannyelvű osztályokból 83, a magyar tannyelvű osztályokból pedig 23 szülő tett eleget kérésünknek és válaszolt kérdéseinkre.

Az ankéton részt vett a 22 suboticaei általános iskolában környezetnyelvet tanító tanárok közül 16. /Nyolcan a szerbhorvát, hatan a magyar, ketten pedig mindkét nyelvet tanítják./

A kérdőíveket magyar és szerbhorvát nyelven fogalmazták.

A tanulók körében a felmérést Palicson és Hajdukovón 1985. október 16-án, Suboticán 1985. november 8-án végeztük. A pedagógusoknak és a szülőknek szétküldtük a kérdőíveket.

A tanulók, szülők és pedagógusok hozzáállása igen pozitívnak ítéelhető. /A kérdőívek a "Függelék"-ben 1, 2, 3 számmal találhatók./

A tárgyi tényezők hatásának vizsgálatát a pedagógiai dokumentáció átnézésével és elemzésével oldottuk meg: áttekintettük a tanterveket, tanmeneteket, a tananyagot és a tankönyvirodalmat. A pedagógiai dokumentációban való betekintés lehetővé teszi az oktatás tartalmának és szintjének meghatározását.

A többi tényező: társadalmi környezet, tömegkommunikációs eszközök hatását a tanulóknak, szülőknek és tanároknak feltett kérdésekből követve vizsgáljuk.

A tanulók a tantárgyból elért eredményeit az 1983/84. illetve 1984/85. tanévben kapott osztályzatokból állapítottuk meg.

IV. fejezet

A KUTATÓMUNKA SORÁN KAPOTT EREDMÉNYEK ELEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

1. Az objektív tényezők és feltételek áttekintése, a tantervek, a környezeti nyelvtanítás tanmenetei, tankönyvek, tanórai és órán kívüli környezetnyelvoktatás.

A szerbhorvát nyelv, mint környezeti nyelv tantervét két változatban dolgozták ki: az elsőt a nemzetiségileg homogén környezetben élő tanulóknak, a másikat pedig azoknak, akik nemzetiségileg heterogén területen laknak. A tanterv tartalmazza a kiegészítő oktatás, az ugynevezett emelt szintű oktatás és a szakköri munka terveit is.

Az I. számú változatot a magyar és román tannyelvű homogén, a II.-at pedig a magyar és román heterogén, valamint minden szlovák és rutén tannyelvű környezetre dolgozták ki.

A tanterv egységes valamennyi nemzetiség számára. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a nyelvtanárnak nem kell ügyelnie a szerbhorvát nyelv és a tanuló anyanyelve közti viszonyra.

Az I. számú variánst azokban a subotikai iskolákban vezették be, amelyekben a tanítás magyar nyelven folyik és a környezet nemzetiségileg homogén /tulnyomórészt magyarul lakta területeken/.

A II. számú variánst Subotica községben ott alkalmazzák, ahol a tanítás magyar nyelven folyik, de a környezet nemzetiségileg heterogén.

2 { Ilyen változatok a magyar nyelvre, mint a környezeti nyelvre nincsenek kidolgozva, ami hiányosságként róható fel és kedvezőtlenül befolyásolja a magyar nyelvnek, mint környezeti nyelvnek sikeres tanítását.

A szerbhorvát környezetnyelv tanterve az I. változatban, homogén környezetben a következő feladatok megvalósítását tűzi ki célul:

- a tanulók sajátítsák el a beszédnyelv alapvető strukturáját, ismerjenek meg 2 ezer szót és kifejezést
- legyenek képesek a mindennapi élet egyszerű nyelvfordulatainak alkalmazására
- tanulják meg a helyes kiejtést
- ismerjék meg a szerbhorvát nyelv alaptörvényeit
- a jugoszláv népek kultúrájának megismerése által kerüljenek közelebb egymáshoz a különböző nemzeti-ségű tanulók és értsék meg társadalmi valóságunk lényegét és törekvéseinket.

A II. sz. változatban, heterogén környezetben a feladatok megegyeznek, azzal a kivétellel, hogy itt 3 ezer szó és kifejezés elsajátítása szerepel a tervben, vagyis az egyes osztályokban megtanulandó szavak száma lényegesen több, a nyelvtani rész is bővebb.

A második változat tehát a tananyag gyorsabb elvégzését feltételezi, mert olyan tanulóknak szól, akik tekintettel a nemzetiségileg összetett környezetre,

már egy bizonyos fokon beszélik a szerbhorvát nyelvet.

A nyelvtanítás kezdő fázisában az a cél, hogy a tanulók elsajátítsák a szerbhorvát nyelv hangjait, a kérdő és kijelentő mondatok intonációját, a szerbhorvát nyelv emelkedő, süllyedő, hosszú és rövid akcentusait.

Ebben a fázisban kell a legnagyobb figyelmet szentelni a két nyelv közötti legfontosabb nyelvszerkezeti különbségeknek, /Például a him-, nő- és semleges-nem megértetése a magyar nemzetiségű tanulókkal, ugyanakkor ez nem döntő a szlovák és rutén tanulók tanításában./

? | A kezdő fázisban ilyen meggondolások alapján nincs írás és olvasás, a nyelvoktatás kizárólag beszéden alapul.

Ami az írást illeti, III. osztályban sajátítják el a tanulók az egyik szerbhorvát írást /latin, vagy cirill-betűs/, IV-V. osztályban a másikat. Mivel V. osztálytól tanulják az idegen nyelv írását is, így néha ez nehézséget okoz a négy írás használatában. Ezért a V-VI. osztályban leggyakrabban csak az egyik szerbhorvát abécét alkalmazzák. /Természetesen néha-néha közbeiktatva a másikat is, hogy a tanulók azt el ne felejtseék./ A VII-VIII. osztálytól kezdve pedig változtatva alkalmazzák a latin és a cirill-betűs írást.¹¹

Ami a magyar nyelvet, mint környezeti nyelvet illeti, az e téren szerzett mindössze néhány éves tapasztalat.

talat alapján még nem értek meg a feltételek arra, hogy az egyes osztályokban a tanulók csoportosítása itt is a nyelvtudás szintje szerint történjen, illetve hogy az oktatást egy ugyanazon osztályban a tudásszintek szerint szervezzék meg.

Míg a magyar nemzetiségű tanulók szerbhorvát nyelvtudása általában kategorizálható a társadalmi környezet nemzetiségi összetétele alapján, azaz előre látható, hogy az adott környezetben körülbelül milyen szerbhorvát nyelvtudással rendelkeznek; addig a szerbhorvát anyanyelvű tanulók magyar nyelvtudását ez a tény nem határozza meg egyértelműen. Az ő populációjukban sok esetben nem az "őslakosság" képviselőiről van szó, tehát akadnak szép számmal olyan tanulók is, akik a másik nyelvvel először az iskolában kezdenek igazán ismerkedni és semmilyen alaptudással nem rendelkeznek e nyelvből.

Igy a magyar nyelvet egy osztályon belül, egységes tanterv és tanmenet alapján, azonos módszerek alkalmazása mellett tanulják: magyar nemzetiségű tanulók is, akik különböző okokból kifolyólag szerbhorvát nyelvű tagozatra iratkoztak, "vegyes házasságokból" származó tanulók, akik folyékonyan beszélnek a magyar nyelvet /kettős anyanyelvűség/, de azok a tanulók is, akik az ország különböző vidékeiről költöztek ide és semmilyen nyelvi alappal nem rendelkeznek. Jelentős azoknak a tanulóknak a száma is, akik itt születtek, és a magyar nyelv ugynevezett "passzív" tudásával rendelkeznek.

er 2
nem
ide
van.

ijm!
ijm!
/Értik, de nem beszélik a nyelvet./ Ezekből az elgondolásokból kiindulva, a magyar környezetnyelv oktatását talán más kritériumok alapján kellene megszervezni és mindenképp - a szerbhorvát környezetnyelvhez hasonlóan, külön tanterveket és tankönyveket kellene biztosítani homogén és heterogén környezetre, figyelembe véve a tanulók nyelvtudásszintjét is.

A magyar nyelv, mint a társadalmi környezet nyelvének tanterve, a következő feladatok megoldását tűzi ki célul:

- sajátítsa el a tanulókkal a magyar beszélt nyelv használatához szükséges alapvető ismereteket, jártasságokat és készségeket a tantervben meghatározott beszédhelyzetek, mondatmodellek, a mintegy 2 ezer lexikai egységből álló szókincs és a meghatározott nyelvtani ismeretek keretében

- tanuljanak meg a tanulók szóban és írásban kérdéseket feltenni, kérdésekre válaszolni, a tantervben megjelölt tárgykörben beszélgetni

- képesítsük őket arra, hogy gondolataikat egyszerű formában írásban is kifejezhessék, magyar nyelven levelet írassanak, fogalmazványt készíthessenek

- mélyítse el a tanulóknál a testvériség-egység szellemét, fejlessze bennük a szocialista emberszeretet és nemzetköziséget, járuljon hozzá a magyar nép megismeréséhez.

A nemzetiségek nyelvének tanítása a szerbhorvát ajku gyermekek körében, társadalmi és nevelési szem-

pontból igen jelentős. A szerbhorvát anyanyelvű gyerekek együtt élnek a nemzetiségi gyerekekkel, együtt játszanak és közös területi iskolákban tanulnak. Az együttélő gyermekek között akkor fejlődhet ki, többek között, a testvériség-egység gondolata, ha kölcsönösen megismerik egymás nyelvét. A nyelv közvetítő szerepe felmérhetetlen jelentőségű. Elsajátítva egymás nyelvét, a tanulók kölcsönösen megismerkednek a két nép irodalmával, a haladó hagyományaival, s így jobban megszeretik és megbecsülik egymást. Részt vehetnek egymás rendezvényein, együttesen kapcsolódhatnak be a társadalmi, gazdasági, politikai életbe, a közéleti és művelődési tevékenységek különféle formáiba.

A magyar nyelv tanítása kezdő fokon a beszédnyelv elsajátíttatásán alapszik. A harmadik osztályig a nyelvismeretet kizárólag beszéltetéssel fejlesztjük. A tanítás tehát egészében beszédgyakorlatokra épül, az egynyelvű óravezetés elvének érvényrejuttatásával.

A harmadik osztályban a tanulók megtanulnak olvasni, nyomtatott szöveget másolni, a negyedikben pedig a magyar ábécé írott betűit is elsajátítják. Így a beszédgyakorlatok fokozatosan olvasási és írásgyakorlatokkal bővülnek, a hetedik és nyolcadik osztályban pedig a nyelvtani ismeretekkel.

Az első és második osztályban kizárólag a beszédnyelvet tanulják a gyerekek. Sem nyomtatott, sem írott szöveg nem kerül a kezükbe. A leckékhez mag-

netofonszalagok, képeskönyvek, applikációs képek, faliképek, játékszerek, társasjátékok kapcsolódnak.

Vissza kell térnünk arra, hogy az írás és az olvasás az első és második osztályban még nem cél, viszont a III. osztály tananyagát már kezdettől fogva kizárólag írásos tankönyvi témakörök képezik.

Ugyanakkor a szerbhorvát környezeti nyelv tanterve nem biztosít elegendő tanítási egységet a latinbetűs szerbhorvát ábécé feldolgozására /a cirill-ábécénél jobb a helyzet/, feltételezve, hogy III. osztályban a tanulók már ismerik a betűket és a szerbhorvát ábécének csak néhány betűje ismeretlen számukra.

180 Nagyobb nehézséget okoz az írás-olvasás I-II. osztályban történő mellőzése a magyar környezeti nyelvben, ahol kezdve a hosszú és rövid magánhangzóktól a kettős mássalhangzóig, a tanulók nem rendelkeznek alapvető ismeretekkel.

/Megjegyezzük, hogy a tanulók az idegen nyelvet is hasonló megfontolások szerint IV. osztályban írás és olvasás mellőzésével kezdik tanulni és egy éven keresztül csak ismerkednek az idegen nyelv fonetikájával; hangrendszerével, hozzászoknak ehhez a nyelvhez./

A tanterv előírja a következő egységek feldolgozását: a család, a családtagok, napi étkezések, köszöntések, ünnepek, kulturális és művészeti intézmények /muzeumok, galériák, színház/ látogatása, rádió, televízió, a kulturális, társadalompolitikai, tudományos, szórakoztató és sportélet eseményei, úgy hazai,

mint világviszonylatban.

A környezetnyelv-oktatás keretében, a tanítási órákon fontos szerepet játszik a témakörök helyes megválasztása. Ezeket a témaköröket részben maga a tanterv, részben a tan- és képeskönyvek írják elő.

A tanárra hárul az a feladat, hogy ezekből a témák-
ból azokat válogassa ki, amelyek a beszédnyelv elsaj-
játítását segítik elő.

A tantervi anyagot konverzáció /társalgás/ a-
lapján audio-vizuális eszközökkel direkt módszerrel,
játékkal, dalocskákkal és rövid beszélgetésekkel sa-
játítják el. Azokban a helységekben, ahol vegyes la-
kosság él, sokkal eredményesebb munkát lehet végezni,
tudniillik a gyerekek nyelvi ismeretei gyorsabb ütem-
ben fejleszthetők.

VII-VIII. osztályban el kell érni, hogy a tanu-
lók aránylag folyékonyan beszéljenek, meg tudják ma-
gukat értetni a másik nyelven.

Ezen a fokon már megismerik a tanulók az irodal-
mi nyelv szerkezetét és azok stilisztikai értékét. A
tanulók hetedik és nyolcadik osztályban rendszerezik
és általánosítják nyelvtani ismereteiket. Ugyancsak
ezen a fokon ismerkednek meg a tanulók a modern ma-
gyar, illetve jugoszláv irodalom kiemelkedő írói-
nak néhány olyan alkotásával, melyek sem nyelviileg,
sem stiláris szempontból nem haladják meg befogadó-
képességüket és nyelvi ismereteiket.

A szerbhorvát, illetve a magyar környezeti nyelv
tanításának közel egy évtizedes eredményeiről a su-

botikai Pedagógiai Intézet készített felmérést, 1980-ban. /"A magyar illetve a szerbhorvát nyelvnek, mint a környezet nyelvei oktatásának hatékonysága az iskoláskor előtti, általános iskolai és az egységes középiskolai oktatás és nevelésben" címmel, Subotica, 1980./

A IV. és VIII.osztályos tanulók nyelvtudását a Pedagógiai Intézetben kidolgozott teszt alapján mérték, melyben az alsó, illetve felső tagozatos anyag egészét ölelték fel.

A IV. osztályos tagozatok 10 osztályának 248, a VIII-os tagozatok 10 osztályának 240 tanulóját kérdezték ki. A felmérés folyamán figyelembe vették a környezet nemzetiségi összetételét, így a magyar környezeti nyelv felmérésénél 4-4 osztályt heterogén, 6-6 osztályt pedig homogén szerbhorvát nyelvterületről választottak, ügyelve arra is, hogy arányosan szerepeljenek városi, külvárosi és falusi iskolák is.

A teszt kérdései a következő tananyagrészeket tartalmazták:

IV. osztályban:

1. Tagadó mondatok kiegészítése
2. Igeragozás múlt és jelenidőben
3. Tagadó mondatok önálló szerkesztése
4. A határozóragok helyes alkalmazása
5. Jelen idejű mondatok átalakítása jövő idejűvé
6. Az ige önálló beépítése az adott, befejezetlen mondatba

En a
mikor?
Jelen!

7. Összetett mondatok szerkesztése hely-, idő-, ok-, cél- és módhatározó alkalmazásával.

VIII. osztályban:

1. Ismert szöveg megértése és alapgondolatának meghatározása /Pl.: május 1-i tanulmányi kirándulás/
  2. Az ige felismerése és osztályozása igeidők szerinti prózai szövegben
  3. Igekötős alakok szerkesztése
  4. A mondatrészek - alany, állítmány, tárgy - felismerése
  5. Egyszerű összetett mondatok szerkesztése adott szavakból
  6. Mondatkiegészítés helyhatározókkal
  7. Névtós szerkezetek
  8. Hosszú és rövid magánhangzók
  9. Magyar nyelvű szöveg szerbhorvát nyelvre való fordítása
- /A felmérés eredményeit az 1. és 2. számú táblázat tartalmazza./

1.sz. táblázat

A környezetnyelv teszt összesített eredményei a subotica általános iskolák IV. osztályaiban az 1977/78. tanév végén

Sor sz.	Az iskola neve általános isk.	Tanulók száma	A kérdés sorszáma és a tanulók eredményei százalékos kifejezve										Összes %	
			1.	2a	2b	3	4	5	6	7a	7b	7c		7d
1.	Jovan Jovanovic Zmaj	29	86,5	73,3	69,0	79,7	71,3	69,4	73,4	75,9	67,6	64,2	68,3	73,7
2.	Vladimir Nazor Palics	20	69,5	86,0	51,0	56,9	86,7	67,3	69,5	64,0	67,0	57,0	5,0	64,3
3.	V.Karadzic Bajmok	26	62,3	66,9	33,8	60,1	59,0	70,5	55,6	66,2	35,4	45,4	43,1	55,4
4.	M. Vukovic Subotica	25	74,8	34,4	29,6	50,3	74,7	51,5	51,0	31,2	24,8	39,2	32,0	49,7
5.	Október 10 Subotica	23	69,1	68,7	25,2	70,4	62,3	42,9	33,9	40,0	45,2	40,9	22,6	49,1
6.	I.Milutinovic Subotica30	30	69,3	23,3	16,0	42,9	64,4	25,8	56,7	36,0	25,3	28,7	13,3	41,9
7.	S.Marinkovic Subotica	30	58,7	36,7	20,7	42,1	68,9	25,8	30,7	40,7	26,0	30,0	20,0	37,5
8.	Jovan Mikic Subotica	26	72,7	30,8	12,3	49,0	58,9	32,6	25,0	22,3	23,1	12,3	11,5	35,9
9.	B.Milicevic N. Zednik	18	41,7	23,3	2,2	34,4	50,0	27,4	13,3	16,7	11,1	6,7	3,3	24,1
10.	V.L.Nazor Györgyén	21	23,3	25,7	16,2	32,1	39,7	19,0	19,3	15,2	13,3	14,3	4,8	22,2
Ö S S Z E S E N:		248	64,3	46,4	28,3	52,4	64,1	43,7	44,1	37,7	34,1	34,7	24,2	46,2

2.sz.táblázat

A környezetnyelv teszt összesített eredményei a subotica
általános iskolák VIII. osztályaiban az 1977/78. tanév végén

Sor sz.	Az iskola neve általános isk.	Tanulók száma	A kérdések sorszáma és a tanulók eredményei százalékban kifejezve										Összesen %
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.	Október 10 Subotica	27	89,4	69,5	75,5	68,9	81,5	74,1	90,1	76,5	92,6	69,4	77,4
2.	Vladimir Nazov Palice	17	89,1	50,3	80,0	38,8	76,5	86,8	84,3	81,4	90,6	66,2	72,6
3.	Jovan Mikic Subotica	29	86,2	47,1	58,6	38,6	62,1	72,4	78,2	56,9	71,7	36,2	60,1
4.	Matko Bukovic Subotica	28	94,9	37,7	59,3	29,3	67,9	72,3	78,6	32,7	74,3	25,0	55,5
5.	Jovan J.Zmaj Subotica	29	78,8	45,6	75,9	44,8	51,7	75,0	75,8	39,6	78,6	25,0	51,6
6.	Ivan Milutinovic S.	23	77,6	42,0	46,1	40,0	41,3	44,6	91,3	46,4	67,8	17,4	51,5
7.	Vuk Karatzic Bajmok	21	78,9	25,9	56,2	10,5	21,4	54,7	85,7	32,5	60,9	0,0	42,7
8.	Sonja Marinkovic S.	25	65,1	27,1	48,8	9,6	32,0	45,0	42,6	27,3	52,8	20,0	37,4
9.	Vladimir Nazor Györgyén	22	26,6	14,1	1,8	0,0	0,0	34,1	18,2	4,5	15,4	4,5	12,7
10.	Bosa Milicevic N. Z.	19	35,3	8,2	5,2	12,6	0,0	3,9	7,0	2,6	10,5	3,9	10,6
	Ö S S Z E S E N:		83,7	38,1	52,3	30,7	45,4	57,9	65,5	40,6	63,3	27,3	48,4

Az egyes kérdéscsoportok eredményeit elemezve fény derült arra, hogy a IV. osztályban legsikeresebb volt az első, harmadik és negyedik kérdés megoldása, ami arra utal, hogy a tanulók jól begyakorolták a tagadómondatok kiegészítését, a határozóragok alkalmazását és a tagadómondatok önálló szerkesztését.

Legrosszabb eredményt a második és hetedik kérdéscsoportban érték el a tanulók, azaz nincsenek tisztában az egyes igeidők, összetett mondatok szerkesztésével, a határozószók helyes alkalmazásával.

A negyedik osztályokban ezek szerint nem szentelnek elég időt néhány fontos anyagrész begyakorlására és átismétlésére /melyek viszont szerepeltek már az alsóbb osztályokban is/.

A környezetnyelvet oktató tanárok valószínűleg nem differenciálják megfelelően a tanulókat nyelvtudásuk szintje szerint, s így a kiegészítő oktatásban gyakran nem a valóban arra rászoruló tanulók részesülnek.

A VIII. osztályosok eredményei alapján megállapítható, hogy a tanulók legsikeresebben az első, harmadik és hetedik kérdéscsoportot oldották meg, tehát értik és begyakorolták a leggyakoribb kifejezéseket, az oktatásban kellő figyelmet szentelnek a prózai szövegek megértésének és a névutók helyes alkalmazásának.

Leggyengébb eredmény a negyedik, nyolcadik és utolsó kérdéscsoport megoldásában született. Megle-

hetős hiányosságok mutatkoztak a mondatrészek felismerésében, a hosszú és rövid magánhangzók alkalmazásában és sok esetben a tanultakat nem tudták gyakorlatilag felhasználni.

Itt is arra a megállapításra jutottak, hogy a korábbi osztályokban feldolgozott tananyag nem kapcsolódik folyamatosan a felsőbb osztályok anyagába. A tanulók nyelvtudásszint szerinti differenciálása itt is elmarad.

A szerbhorvát, mint a társadalmi környezet nyelve, tanulásának eredményeit szintén teszt alapján mérték. 14 negyedik és 14 nyolcadik osztályban, ügyelve arra, hogy a homogén és heterogén lakossági területek arányosan szerepeljenek a tanterv két változatának megfelelően.

A nyelvileg homogén területen IV. osztályban a feladatokat a következőképpen határozták meg:

- 1./ Az ige jelen ideje. Az állítmány és az alany szerepe a mondatban.
  - 2./ Jelen idejű mondatok átalakítása múlt idejűvé.
  - 3./ Him- és nőnemű, semlegesnem egyeztetése egyes és többes számban.
  - 4./ Mondatkiegészítés tárggyal.
  - 5./ Mondatkiegészítés határozókkal.
  - 6./ Rövid fogalmazás /kirándulás, Ifjuság Napja/.
- Heterogén környezetben az eredmények így alakultak a IV. osztályban:

3.sz. táblázat

Általános iskola IV. osztálya - homogén környezet

sor sz.	Általános iskola	Tanulók száma	Kérdések						Pozitív eredmények %-ban
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	
1.	"Petőfi brigád" Hajdukovo	21	28,57	2,85	20,0	49,20	17,26	4,76	20,44
2.	"Petőfi brigád" Bácsszőlős	24	47,50	3,43	8,33	28,47	30,55	4,16	20,40
3.	Néphősök Csantavér 4.a.	28	31,42	11,42	24,28	54,16	35,71	14,28	28,54
4.	Néphősök Csantavér 4.b.	27	52,59	28,14	37,03	47,53	50,92	37,03	42,20
5.	Ivo Lola Ribar Subotica 4.a.	22	77,21	37,27	38,18	68,93	61,36	45,45	54,73
6.	Ivo Lola Ribar Subotica 4.b.	25	80,80	35,20	39,20	45,33	58,00	60,00	53,08
Százalékos eredmények kérdések szerint:		147	53,01	19,71	27,83	48,93	42,30	27,61	36,56

Legjobban az első, leggyengébben a második feladatot oldották meg a tanulók. Ez arra mutat, hogy a nemek /melyek a tanulók anyanyelvében nem találhatók/ használata komoly nehézségeket okoz. Az egyes iskolák közötti nagy eredményeltérés azzal magyarázható, hogy homogéné nyilvánított nyelvterületek is különböző nemzetiségi összetételűek /pl.: városi iskola, falusi iskola/.

Az utolsó feladatra 41 tanuló kapott pozitív osztályzatot /mindössze egy tanuló ért el ebben a feladatban ötöst/, az elégtelen osztályzatok száma 106. A tanulók mindennapi nyelvhasználata tehát nem kielégítő.

Heterogén környezetben az eredmények így alakultak a IV. osztályban.

A feladatok nehezebbek voltak, mint az előzőekben.

- 1./ Főnévi igenevet jelen idő megfelelő személyében kellett használni a mondatban.
- 2./ Adott szavak mellé jelzőket keresni és múlt idejű mondatokat alkotni belőlük.
- 3./ Számnév használata mondatban.
- 4./ Személyes névmások használata.
- 5./ Fogalmazás.

Nehézséget okozott a tanulóknak a 4. feladat, ugyanakkor legjobban az 5. feladatot oldották meg. 204 tanulóból 93 kapott elégtelen osztályzatot erre a feladatra. /A tanulók eredményeit a 4.sz. táblázat tartalmazza./

4.sz. táblázat

Általános iskola IV. osztályok - heterogén környezet

Sor sz.	Általános iskola	Tanulók száma	K é r d é s e k					Pozitív eredmény % ban
			1.	2.	3.	4.	5.	
1.	VIII. Vajdasági Roham- brigád Subotica	30	32,77	38,33	24,00	2,77	50,00	29,57
2.	Május 25 Subotica	16	58,33	66,66	81,25	43,75	62,50	62,49
3.	Djuro Salaj Subo- tica	20	50,00	44,16	44,00	21,66	55,00	42,96
4.	Jovan Mikic Subo- tica	29	50,00	47,70	63,44	7,47	31,03	39,92
5.	Jovan Jovanovic Zmaj Subotica	32	40,62	48,95	50,00	30,73	40,62	42,18
6.	Kizur Istvan Subo- tica	30	31,66	55,00	46,66	30,55	63,33	45,44
7.	Vuk Karadzic Bajmok	22	44,69	30,30	42,72	8,33	54,54	36,11
8.	Ivan Goran Kovacic Subotica	25	54,66	59,33	65,60	29,33	80,00	57,78
Százalékos eredmény kér- dések szerint:		204	45,34	48,80	52,20	21,82	54,62	44,55

A homogén környezet VIII. osztályaiban a feladatok a következők voltak:

- 1./ Mondatok szerkesztése múlt időben, melyben az adott szavak alanyként szerepelnek.
- 2./ Mondatkiegészítés számnévhasználattal.
- 3./ Mondatkiegészítés határozókkal.
- 4./ Mutatónévmás használata.
- 5./ Mondatkiegészítés alárendelt mondattal.
- 6./ Fogalmazás: Érdekes esemény az iskola életéből.

/Az egyes iskolák eredménye az 5.sz. táblázatban található./

5.sz. táblázat

Általános iskola VIII. osztályok - homogén környezet

Sor sz.	Általános iskola	Tanulók száma	Kérdések						Pozitív eredmények %-ban
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	
1.	Petőfi brigád Hajdukovo	26	16,02	44,61	34,13	2,56	9,61	11,53	19,74
2.	Petőfi brigád Bácsszőlős	29	28,16	29,65	44,82	17,24	29,88	31,03	30,13
3.	Néphősök Csantavér 8.a.	25	28,40	33,91	57,60	21,73	21,73	17,39	31,79
4.	Néphősök Csantavér 8.b.	26	39,14	50,00	52,40	34,61	21,79	34,61	38,75
5.	Ivo Lola Ribar Subotica 8.a.	29	33,33	38,62	60,77	13,21	39,65	37,93	37,25
6.	Ivo Lola Ribar Subotica 8.b.	30	47,77	49,33	63,75	25,55	49,44	40,00	45,96
Százalékos eredmény kérdések szerint:		165	33,80	41,02	52,24	19,15	28,68	28,74	33,93

Legjobb eredményt a 3. feladatban mutatták fel a tanulók - egyben ez volt a legkönnyebb feladat -, a 2. feladat megoldása ugyancsak sikeresnek mondható, bár a számnév után használt többes szám alkalmazása már nehezen ment. Ez arra utal, hogy a tanulókkal csak a könnyebb alakokat gyakorolják.

Leggyengébb eredmény a 4. feladat megoldásában született. Mivel a mutató névmások /személytelen névmások/ enklitikus alkja a tanulók anyanyelvében nem fordul elő, ez magyarázatként szolgálhat a gyenge eredményre, ugyanakkor rámutat az elégtelen gyakorlásra is.

A fogalmazásban nagy különbségek mutatkoztak az egyes iskolák között /városi, falusi/. Aggasztó a rossz eredmény olyan iskolák esetében, ahol a társadalmi környezet nyelvtanulásra gyakorolt pozitív hatásának feltétlenül érződnie kellett volna.

/A heterogén környezetbeli VIII. osztályok eredményeit a 6.sz. táblázat tartalmazza./

6.sz. táblázat

Általános iskola VIII. osztályok - heterogén környezet

sor sz.	Általános iskola	Tanulók száma	Kérdések					Pozitív eredmények %-ban
			1.	2.	3.	4.	5.	
1.	VIII. Vajdasági Ro-Hambrigád Subotica	23	34,23	24,34	3,26	43,48	30,43	27,14
2.	Május 25 Subotica	25	72,00	39,00	12,00	48,00	56,00	45,40
3.	Djuro Salaj Subotica	27	66,66	48,14	27,77	81,48	85,18	61,84
4.	Jovan Mikic Subotica	30	53,75	34,66	12,50	70,00	66,66	47,51
5.	Jovan Jovanovic Zmaj Subotica	32	62,88	63,75	17,18	90,00	90,00	64,76
6.	Vuk Karadzic Bajmok	29	54,31	18,62	16,38	55,17	58,62	40,62
7.	Kizur Istvan Subotica	30	63,75	72,66	10,00	66,66	66,66	55,94
8.	Ivan Goran Kovacic Subotica	29	50,86	40,61	29,31	79,31	89,65	57,92
Százalékos eredmény kérdések szerint:		225	57,30	42,71	16,05	66,76	67,90	50,14

A feladatok a következők voltak:

- 1./ Mondatkiegészítés az állítmány jelen idő alakjával.
- 2./ A mondatbeli igék feltételes módba való helyezése.
- 3./ A mondatbeli alanyokat megfelelő ragozott alakban, jelen időben alkalmazni.
- 4./ Elbeszélés tartalmának leírása.
- 5./ Érdekes esemény az iskolában /fogalmazás/.

A második és harmadik feladat eredménye elég gyenge volt. A feltételes módot, illetve a főnévragozást nem gyakorolták eléggé. Legjobb eredmény az utolsó két feladatban született. A 225 kikérdezett tanuló közül pozitív eredményt 156 tanuló ért el.

Magas /69/ azoknak a tanulóknak a száma, akik nem sajátították el a szerbhorvát nyelvet, és a leg-egyszerűbb témában sem tudnak még öt mondatot sem szerkeszteni. A nyelvtanítás folyamatában ezek szerint kevés a beszédgyakorlat, a mindennapi élettel kapcsolatos témákról. Pedig ezek fejleszthetnék legjobban a tanulók beszédképességét.

Miben látják a környezetnyelv tanárai a tantervek hiányosságait? Hogyan kellene hatásosabbá tenni a környezetnyelv-oktatást?

A tanárok által kitöltött kérdőív /Függelék 2. sz./ 3. számú kérdése erre vonatkozott:

"Véleménye szerint, megfelelnek-e a tantervek,

és elősegíti-e a tananyag a másik nyelv elsajátítását?

A 16 megkérdezett pedagógus közül/nyolcan a szerb-horvát, hatan a magyar, ketten pedig mindkét környezeti nyelvet tanítják/ 13-nak /81 %/ az a véleménye, hogy a tanterv csak részlegesen tölti be ezt a funkcióját és csak hárman /19 %/ gondolják, hogy a tanterv mindenben megfelelő.

"Hogyan lehetne hatásosabbá tenni a környezet-nyelv oktatását?" Ime néhány vélemény:

"Tudásszint szerinti csoportmunkát kellene alkalmazni /5 válasz/."

"Több, a mindennapi élettel kapcsolatos témát kellene a tantervbe iktatni és feldolgozni." /4 vélemény/

"Többet kellene foglalkozni a tanulók mindennapi életével kapcsolatos nyelvi fordulatokkal."

A tanárok tehát főleg a tanulók tudásszint szerinti csoportosításának szükségességét hangsúlyozzák, melynek valamilyen uton-módon a tanterv keretein belül is helyet kellene kapnia, ugyanakkor több, a mindennapi beszédnyelvet tartalmazó téma feldolgozását kellene tervezni.

A tantervi utasítás nem tartalmaz részletes magyarázatot magára a témák feldolgozási módjára, módszereire vonatkozólag, csak az alapvető célkitűzést jelöli meg: beszédképesség kialakítása és fejlesztése.

A tanár belátása szerint bővítheti a témát, at-

tól függően, hogy az adott osztályban a tanulók nyelvtudása milyen szinten áll.

Az általános iskolák tanterve tartalmazza a "Magyar nyelv és irodalom a magyar tanulók számára, akik nem anyanyelven végzik tanulmányaikat /Anyanyelv-ápolás/" tantárgyra vonatkozó utasításokat is.

A legfőbb feladatok az anyanyelvápolás terén a következők:

- Képessé tenni a tanulókat arra, hogy gondolataikat mind szóban, mind írásban értelmesen és szabatosan ki tudják fejezni.
- Tegye tudatossá a tanulók ösztönös nyelvhasználatát.
- Ébressze fel a tanulókbán a könyv iránti szeretetet, járuljon hozzá a tanulók szocialista világnézetének kialakításához.

Ez a nyelvápolási tanterv azoknak a magyar anyanyelvű általános iskolai tanulóknak a számára készült, akik szerbhorvát tannyelvű tagozatra járnak. Az anyanyelvi oktatás feladatai itt természetesen megegyeznek a magyar tannyelvű iskolák anyanyelvi oktatásának feladataival. Az anyanyelvápolás módszeres eljárásai azonban bizonyos fokig eltérnek a rendszeres anyanyelvtanítás módszereitől. /Itt már a második osztályban kezdődik az olvasás elásjtatása, harmadik osztályban pedig az írásé./ A másik lényeges mozzanat az, hogy az anyanyelvápolási tanterv a rendsze-

res anyanyelvtanítás tantervi anyagának csupán a legjelentősebb, tehát leszűkített anyagát dolgozza fel, tekintettel a csekély óraszámra /I-II. osztályban évi 84, III-IV. osztályban évi 112 és VIII. osztályban évi 103 óra/.

E tantárgy keretében a Tantervi utasítás feltételezi, - tekintettel arra, hogy a tanulók szerbhorvát nyelven végzik tanulmányaikat -, hogy a tanítóknek és tanároknak a szerbhorvát nyelv óráin elsajátított nyelvtani, irodalmi és irodalomelméleti fogalmakra is támaszkodhatnak. Mindezeket a fogalmakat, amelyek azonosak a két nyelv anyanyelvi oktatásában nem kell külön, újból feldolgozni, csupán utalni rá, feleleveníteni és megfelelő példákkal illusztrálni. Vagyis a komparatív nyelvtanítás eszközeit is fel lehet használni.

erőtel-
lebb
is fontos

b./ A tankönyv szerepe a társadalmi környezet nyelvének oktatásában

A tankönyv tanítási eszköz, mely kettős funkciót tölt be: a tanár a tankönyv alapján valósítja meg a programot, a tanulónak pedig segítségét nyújt az önálló munkában.

A szabadkai község területén a Tartományi Tanügyi Tanács által 1985. június 27-én hozott Szabályzatban meghatározott tankönyvek vannak használatban

a társadalmi környezet nyelvének oktatásában. /Vajdasági Szocialista Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja, Novi Sad 1985. október 15. I. évfolyam 4.szám./

A község területén a tankönyvek két változatát használják: a magyar, illetve a szerbhorvát nyelv, mint a társadalmi környezet nyelveinek tankönyvei. /A tankönyvek jegyzéke a Függelék 4, 5 sz. táblázatában található./

A tantervi követelményekkel összhangban, a nyelvi anyag mellett, a tankönyvek a tanulók pszicho-fizikai képességeinek megfelelő mértékben tartalmazzák a népek és nemzetiségek kulturájának alapelemeit is. Változatos illusztratív jellegű anyag /képek, reprodukciók/ is található a tankönyvek oldalain.

Az általános iskolai nevelői-oktatói tevékenység számára a szerbhorvát és a magyar környezeti nyelvhez az I-II. osztályban képeskönyv készült, III. osztálytól kezdve pedig a tankönyvek két változata került kiadásra a szerbhorvát nyelvnek, mint környezeti nyelvnek tanítására a tantervnek megfelelően, az egyik a nemzetiségileg homogén, a másik a többnemzetiségű környezet számára.

A nyelvtanulás kezdetén használt képeskönyv létrejött a Magyar Népköztársaság-beli, Csehszlovák Szocialista Köztársaság-beli és Jugoszláv SZSZK-beli szerzők összefogásának eredménye. A képeskönyv mellé tanári kézikönyv is készült, amelyben minden kép-

hez megadják az új szavakat, a szöveg részletes elemzését, és minden, a képeken látható szituáció magyarázatát. A kézikönyvben a tanár konkrét didaktikai-módszertani utasításokat is talál, melyek munkája könnyebbé tételét szolgálják.

Az I-II. osztályos tanulók nyelvi képességeihez mérten a kézikönyv a társasági viselkedés elemi szabályait is tartalmazza, a tanulók feladata pedig a nyelvi fordulatok helyes alkalmazásának elsajátítása és alkalmazása a mindennapi életben.

Mr. Zlata Jukić a "A környezetnyelv - tanári kézikönyv /Tartományi Pedagógiai Intézet, Novi Sad 1982./ c. könyvének 101. oldalán, elemezve a környezeti nyelv oktatásában használt tankönyveket ezt írja:

"Az általános iskolai tankönyvekben III-IV. osztályig kevés az olyan szöveg, amely a mindennapi élet eseményeit tartalmazná, és amelynek segítségével a tanulók elsajátítanák a nyelvet és a nyelvi kultúra állandó és változó formulációit. A VII-VIII. osztályos tankönyvekben ez a helyzet csak kevéssel jobb."

Általánosságban elemezve a környezetnyelv-tankönyveket a következőket állapíthatjuk meg: A tankönyvek nagy része - főleg felső tagozatban - sok irodalmi szöveget: regényrészletet és elbeszélést tartalmaz a magyar és a szerbhorvát könyvben egyaránt.

7 Ezen "irodalmi beállítottság" az oka annak, hogy kevesebb lehetőség nyílik a mindennapi életben szükséges nyelvi formulációk megismerésére és elsajátítására.

A mindennapi élet eseményeivel kapcsolatos szövegek száma valamivel több a VIII. osztályos tankönyvekben, de még mindig nem mondható elegendőnek az egymás közötti zavartalan kommunikációhoz szükséges gyakorlati nyelvtudás megszerzéséhez.

A tankönyveken kívül, a szerbhorvát környezetnyelv-tanításban V. osztálytól kezdve használatos még egy ugynevezett "minimális" szótár is, amely az általános iskola befejezéséig megtanulandó minimális szókincset tartalmazza, valamint egy "frazológiai" szótár is alkalmazásra kerül VII. és VIII. osztályban. Ez a szótár a leggyakoribb beszédfordulato-
kat tartalmazza.

A szerbhorvát és magyar környezeti nyelvhez házi, kötelező olvasmány is társul. A házi olvasmányok jegyzékét szintén a programban tartalmazza, a nyelvtanár saját belátása alapján jelöli ki az elolvasandó könyveket. Így a szerbhorvát környezeti nyelvet tanulók a jugoszláv népek íróinak alkotásait, a magyar környezeti nyelvet tanulók pedig elsősorban a vajdasági magyar írók műveit tanulmányozzák. Természetesen olyan szépirodalmi művekről van itt szó, amelyeknek nyelvezete a tanulók tényleges nyelvtudásának megfelelő.

c./ Tanítás és tanításon kívüli tevékenység

I. és II. osztályban a környezeti nyelvóra 20 percet tart. Ezeket az órákat leggyakrabban testnevelés órákkal kombinálják ugyanilyen időtartammal, öt percet számítva a másik órára való felkészülésre.

Ez a szervezési forma nem a legyszerencsébb megoldás. Tekintettel arra, hogy a legkisebb korosztály képviselőiről van szó, akik még nem képesek arra, hogy pillanatok alatt előkészüljenek a testnevelés órára, az eredmény legtöbbször úgy a környezetnyelv, mint a tornaóra megcsonkítása. Általában először a nyelvórát tartják a pedagógusok, és csak ezután vonulnak a tornaterembe, vállalva azt, hogy a testnevelés tantárgy éves feladatai sokszor nem valósulnak meg teljes egészében.

III. osztálytól kezdve az órák 45 percesek. Annak ellenére, hogy a környezeti nyelv fakultatív, szabadon választott tantárgy, az órák beilleszkednek a rendes órarendbe.

IV. osztályig a fiatalabb korosztályu tanulók a nyelvet az egyszerűbb nyelvi formulák használatának gyakorlásával tanulják. Erre a tanterv, illetve a kézikönyv ad utasítást. A munkát tanítási egységek alapján szervezik, ahol a kiindulópontot az új téma adja.

Az I. és II. osztályban a képeskönyvekben lévő képek szolgálnak a tanítás alapjául, III. osztálytól kezdve pedig a tankönyvben található olvasmányok.

A tartalom megbeszélése után az új nyelvi fordulatok begyakorlása következik beszélgetés formájában. Természetesen ezeket a beszélgetéseket át kell ültetni a mindennapi élet kereteibe, ellenkező esetben a nyelvtudás a könyvbéli olvasmányokkal kapcsolatos kifejezések szintjén marad.

A környezeti nyelv tantárgy évi kötelező óraszámja osztályonként a következőképpen oszlik meg:

Szerbhorvát környezetnyelv	Magyar környezetnyelv
I-II. osztály: 84 óra	I-II. osztály: 84 óra
III-VII. osztály: 112 óra	III-VII. osztály: 112 óra
VIII. osztály: 103 óra	VIII. osztály: 103 óra

A tanításon kívüli és szakköri tevékenységeknek különleges oktatói-nevelői értékük van a kölcsönös megértés, barátság, testvériség-egység, közösségi érzés és a jugoszláv szocialista hazafiság ápolásában.

A kétnyelvű iskolákban a szakkörök, a szakcsoportok, a sportklubok, az énekkarok, iskolaujság és a tanulók szövetkezetei a közös érdekek és a feladatok szabad választása elvén alapulnak, és nem oszlanak meg nemzetiségi hovatartozás és anyanyelv szerint.

mi is a nyelv?
szab. u.
szab. u.
szab. u.

mi is a nyelv?
szab. u.
szab. u.
szab. u.

Kétnyelvű tevékenység folyik az általános iskolák napköziotthonaiban is.

Azok a tanulók, akik különös érdeklődést tanúsítanak a másik nyelv iránt és kiemelkedő eredményt érnek el a szerbhorvát illetve a magyar környezeti nyelv tanulásában, ugynevezett "emelt szintű" oktatásban részesülnek. "Emelt szintű" oktatást minden tantárgyból szerveznek a pedagógusok, az általuk legtehetségesebbnek tartott tanulóknak, heti egy órában, legtöbbször a tanítás befejezése után, vagy délutánonként. Legtöbbször ezek a tanulók képviselik az iskolát és a tantárgyat az iskolák közötti, községi, tartományi, köztársasági és szövetségi versenyeken. Ilyen oktatásban valóban csak a legtehetségesebbek részesülnek, tehát tantárgyanként csak 1-2 tanuló. A többi jó eredményt felmutató tanuló szakköri foglalkozáson bővítheti ismereteit. Így van ez a környezetnyelvi emelt szintű oktatásban is.

A tanterv e tevékenység keretében olyan témák feldolgozását irányozza elő, amelyek a tanár és a diák érdeklődésével egyaránt összhangban vannak.

A javasolt témák gazdagabbá teszik a tanuló nyelvtudását és helyi kultúráját egyes filmek, sporttémák, zeneművek, gyermekfolyóiratok, rádió- és televízióműsorok feldolgozásával.

A legtehetségesebb tanulók számára a szóbeli és írásbeli fordítóműve technikájába való bevezetés is célul adott.

Az "emelt szintű" oktatótevékenység tartalmának kiválasztásánál a tanár figyelembe veszi a tanuló

javaslatait is. Az egyes témák feldolgozásának sikere függ a tanár alkotóképességétől is.

A szakköri foglalkozások anyagát a tanterv, mint kerettervet közli. A témákat a tanár belátása szerint bővítheti vagy változtathatja aszerint, hogy mire irányul a szakköri tagok érdeklődése, milyen nyelvtudásuk szintje, illetve milyen feltételeket biztosít az iskola a szakköri foglalkozások kivitelezéséhez.

A magyar nyelv, mint a társadalmi környezet nyelve szakkörének tevékenysége igen hatékony lehet a tantervi anyag begyakorlásában, annak magasabb fokú elsajátításában. E cél megvalósítása érdekében a szakköri foglalkozások keretében a következő munkaformák alkalmazhatók:

A szerbhorvát és magyar ajku tanulók közös kirándulásainak megszervezése. A kétnyelvű iskolákban az ilyen kirándulások nem okoznak különösebb szervezési gondot. A homogén környezetű /szerbhorvát, horvát-szerb/ iskolák vezetői, illetve pedagógusai kapcsolatot teremtenek magyar tannyelvű iskolákkal, illetve tagozatokkal, a közös kirándulások megszervezése céljából. A találkozók alkalmával a tanulók magyar és szerbhorvát nyelvű műsort adnak elő. Az iskolákban a szünetekben, a különböző sportversenyeket, gyűjtési akciókban a munkát úgy szervezik, hogy a magyar és szerbhorvát gyermekek együtt oldják meg a reájuk háruló feladatokat, egy csoportban játszanak, így igen

hasznos és funkcionális készségekre tesznek szert és gyakorolják az órán tanult nyelvi anyagot.

A további munkaformák közé tartoznak még a különböző beszéd- és olvasási versenyek, levelezések magyar ajkú tanulókkal, magyar nyelvű gyermeksjtó olvasása, de természetesen ezeken a munkaformákon kívül a pedagógus más munkaformákat is alkalmazhat.

A szakköri tevékenység célja: kielégíteni a tanulók tudásvágyát, létrehozni és ápolni a különböző nemzetiségű tanulók közötti barátságot.

A szerbhorvát környezetnyelv szakköri munkatereve, mint a tanterv szerves része ugyanezeknek a feladatoknak a megoldását írja elő, ugyanezeknek a munkaformáknak az alkalmazásával, hozzáfűzve azt, hogy a tanulókat képessé kell tenni a szerbhorvát nyelven folytatott önművelésre.

A tanításon kívüli tevékenységek harmadik megjelenési formája az ugynevezett "kiegészítő- vagy pótoktatás". Pótoktatásban azok a tanulók részesülnek, akik a tanítási órákon nem tudták elsajátítani a tervezett tananyagot. A kiegészítő oktatás keretében a tanulóknak alkalma nyílik arra, hogy valóban nyelvtudásukhoz mérten és tanulási tempójuknak megfelelően sajátítsák el az óra anyagát. Mivel a pótoktatásban részesülő tanulók száma osztályonként nem több 4-5-nél, így ebben a formában a nyelvtudás szintje szerinti differenciálás százszázalékosan érvényre juthat. A pótórák száma szintén hetente egy.

d./ Néhány szót az osztályozás szerepéről

Az osztályzat ösztönző, motivációs eszköz. Az osztályzat a tanulót jobb eredmény elérésére serkenti. A jobb osztályzat elérésére a tanuló az adott tantárgyból jobban igyekszik.

Az 1982/83. tanév végéig a környezetnyelvből kapott osztályzat a tanuló átlageredményének szerves részét képezte.

Az oktatásról és nevelésről kiadott 1983. évi Vajdasági Törvény a 28., 36. és 52. szakaszokban a környezetnyelvről a következő megállapításokat teszi:

A 28. számú szakasz előírja, hogy a környezeti nyelv fakultatív oktatási tevékenység, és csak azok a tanulók tanulják köteleően, akik nyilatkozatot tesznek ezen óhajukról, és addig tart, amíg egy bizonyos programot, vagy annak egy egységet alkotó részét elő nem adták nekik.

A 36. bekezdés megállapítja a tanulók önálló elhatározási jogát arról, hogy óhajtják-e tanulni a környezeti nyelvet. /Az általános iskolában erről a szülők nyilatkoznak./

A Törvény új, 52. számú szakasza hangsúlyozza, hogy a "környezeti nyelvből kapott osztályzat nem számít a tanuló átlageredményébe".

E törvényszakasz érvénybe lépése óta is állandó, nyitott kérdésként szerepel a társadalmi környezet nyelvének osztályozása.

Az oktatás és nevelés új tanterve, mely 1985. szeptemberében lépett életbe, ezt a kérdést nem érinti, így továbbra is az 1983. évi törvényszakasz rendelkezése az irányadó.

Vajon ez a rendelkezés csökkentette-e a tanulók motivációját a másik nyelv tanulásával kapcsolatban?

A tanároknak készült Kérdőív 7. és 8. számú kérdései e problémára vonatkoznak:

"Tekinthező-e - véleménye szerint - az osztályzat az ösztönzés eszközének /az volt-e az új rendelkezés meghozatala előtt?/"

Mind a 16 megkérdezett nyelvtanár igenlően válaszolt:

"Igen, az osztályzat bizonyos értelemben és mértékben motiválta a tanulókat a környezetnyelv tanulásában."

"Véleménye szerint várható-e a tanulók motivációjának csökkenése, a környezetnyelv-osztályzatnak az átlagosztályzatból való törlése miatt?"

Tíz pedagógus /43 %/ igenlően válaszolt erre a kérdésre, míg hatan /17 %/ úgy vélik, hogy csak kevés tanulóra hat ez a tény negatív. Senki nem foglalt állást emellett, hogy az osztályzat degradálása semmilyen hatással sem lesz a tanulás intenzitására.

Az osztályzat mindenféleképp fontos eszköze volt a tanulók ösztökélésének /csakugy, mint a többi tárgy-

ból/, hogy a környezeti nyelv tantárgyat egyenrangúan kezeljék a többivel, és ugyanolyan intenzitással tanulják.

Mivel az osztályzás szerepköre lényegesen leszűkült /igaz, a környezeti nyelvből elért, átlagosztályzatok iskolai viszonylatokban elég magasak így is/ szükségessé vált, hogy a többi tényező segítségével fokozzuk a tanulókra gyakorolt hatást. E cél érdekében a fiatalokkal beszélgetéseket kell folytatnunk arról, hogy a másik nyelv ismerete egyszerűen azért fontos, mert egymásra utalva élünk soknemzetiségű környezetben.

Az iskolák közötti találkozók, a közös munka a Pionir - és Ifjúsági Szervezetben, a szakkörök kétnyelvű munkavezetése fontos eszközei a fiatalok egymáshoz való közeledésének. Ha a fiatalokkal ezirányú szándékunkat meg tudjuk értetni és el tudjuk fogadtatni, akkor e tantárgy tanulásában fel sem merül majd a hanyag közömbös hozzáállás lehetősége - mondván, hogy "a környezeti nyelvből elért osztályzat ugysem számít az átlagba".

e./ A tömegkommunikációs eszközök szerepe a környezeti nyelvvel kapcsolatos álláspontok kialakulásában

Ma a tudományos-technikai-technológiai forradalom korszakát éljük. Az embert napról-napra ezer és ezer új információval halmozzák el. Az ismereteket

ma már nem alapvetően és kizárólagosan az iskolában szerezzük.

A tömegkommunikációs eszközök: sajtó, rádió, televízió, film, stb. napjaink fontos ismeretterjesztő forrásaivá váltak. Sokszor lehetünk tanúi ezen eszközök fiatalokra gyakorolt pozitív vagy negatív hatásának.

Hogyan tehetjük lehetővé, hogy ezek az eszközök a fiatalok környezeti nyelvhez való pozitív viszonyulása kialakításában segítségünkre legyenek?

Iskolai szempontból legtöbbször a sajtótermékektől várunk. Általános gyakorlat alapján a szerbhorvát anyanyelvű tanulók részére magyar nyelvű gyermeklapokat, magyar anyanyelvű tanulók részére szerbhorvát nyelvű lapokat járattunk. Ezeket az újságokat olvassák a gyerekek nyelvtudásuk fejlesztésére, szókincsük bővítésére. Ezen újságok cikkei témául szolgálnak az egyes órák anyagához.

Gyakori a másik nyelven megtekintett színházlátogatások, műzei előadások szervezése is. Az Iskolarádió műsorainak hallgatása is rendszeres. Az Ujvidéki Televízió mint az öt, Vajdaságban beszélt nyelven sugároz műsort, melyeket az adott nyelveken a nyelvtanárok javaslatai alapján tekintenek meg a tanulók.

A szülőkhöz kérdést intéztünk azzal kapcsolatban, mi módon segítik elő ők a megfelelő tartalmak kiválasztását - végeznek-e ilyen válogatást - könyvek,

ujságok, televíziós műsorok esetében?

A következő feleletek közül választhattak:

a./ Televíziót, könyveket, ujságokat csak szerbhorvát nyelven nézünk, olvasunk.

b./ Csak magyar nyelven.

c./ nem teszünk különbséget, mindkét nyelven nézzük a műsort, olvasunk.

Azoktól a szülőktől, akiknek gyermekei szerbhorvát nyelvű osztályba járnak, a következő válaszokat kaptuk:

A nemzetiségileg heterogén környezetben 22 család ujságot, könyveket csak szerbhorvát nyelven vásárol /mindkét szülő szerbhorvát nemzetiségű/. Kilenc család nem tesz különbséget és mindkét nyelven vásárol. E kilenc család közül hét esetben "vegyes" házasságról van szó, két családban a házastársak szerbhorvát anyanyelvűek. /71 % és 29 %/

A magyar tan nyelvű osztályokban a szülőktől a következő válaszokat kaptuk: 20 család /87 %/ vásárol ujságot, néz televíziós műsort mindkét nyelven, és csak három esetben történik ez kizárólag magyar nyelven. /13 %/

A homogén környezetben, ahol a tanítás csak szerbhorvát nyelven folyik, így alakult a szülők válaszainak aránya:

36 család /70,59 %/ vásárol kizárólag szerbhorvát nyelvű irodalmat, néz televíziós műsorokat, míg 15 esetben /29,41 %/ nem tesznek különbséget a két

nyelv között, és mindkét nyelven olvasnak.

Ebben a környezetben 40 családban mindkét házastárs anyanyelve szerbhorvát, 8 esetben a házastársak magyar-szerbhorvát és egy esetben van szó olyan szülőkről, akik szerb, illetve román nemzetiségűek.

Tehát: kellő fontosságot tulajdonítva a sajtó, rádió, televízió, film, szépirodalom, egyszóval a kommunikációs eszközök direkt hatásának, mégis elismerendő tény, hogy azok a szülőkön keresztül is hatnak, mivel ők azok, akik saját pozitív, negatív vagy éppen indifferens hozzáállásukkal elősegítik hasonló álláspontok kialakulását gyermekeiknél. Sok esetben viszont maguk a szülők szorgalmazzák más népek és nemzetiségek kulturális alkotótevékenységének eredetiben való megismerését.

Valószínűleg a mindennapi élet, szférájában nincs kényszerítő körülmény arra nézve, hogy szerbhorvát anyanyelvű polgárok magyarul is írjanak, olvassanak vagy beszéljenek. Azt viszont meg kell említeni, hogy /az alkotmányos rendelkezések értelmében is/ azokon a munkahelyeken, ahol ügyfelekkel foglalkoznak szükséges mindkét nyelv tudása /ugy a szerbhorvát, mint a magyar nyelvét/. Nyilvánvalóan amikor a fiatalok pályaválasztása kerül szóba, ez sem elhanyagolandó tény. Tehát, bizonyos értelemben és mértékben mégis létezik "kényszerítő körülmény" a szerbhorvát anyanyelvű tanulók esetében is, ami a magyar nyelv /legalábbis/ alapfoku elsajátítására ösztökéli őket.

f./ A környezet döntő hatása a gyerekek
környezetnyelvi ismereteire

A fiatalok körében végzett közvéleménykutatás eredményei a következőképpen mutatnak rá a tényező elsőlegességére:

A homogén környezetben, ahol a tanítási nyelv magyar, a tanulók 88 %-a csak magyar nyelven beszél otthon.

A heterogén környezetben, tanítási nyelvük szerbhorvát - 26 tanuló /46 %/ beszél a családban csak szerbül, míg 30 esetben /54 %/ a gyerekek otthon mindkét nyelvet beszélnek.

Abban a környezetben, melyben a tanítás csak szerbhorvát nyelven folyik az iskolában, 48 esetben a tanulók csak szerbhorvát nyelven beszélnek szüleikkel, testvéreikkel /82,76 %/, két családban csak magyarul /3,45 %/, 8 családban pedig /13,79 %/ mindkét nyelven beszélnek.

A homogén - magyar nyelvű - környezetben a tanulók 45 %-a nyilatkozott úgy, hogy környékükön más nemzetiségű fiatalok is élnek. A többnemzetiségű környezetben ez az arány 91,07 %. A homogén, szerbhorvát nyelvű környezetben ez az arány 91,38 %, de itt a szerb, horvát, bunyevác, jugoszláv nemzetiségű fiatalok anyanyelve egyaránt szerbhorvát.

A hajdukovói környezetben a környezeti nyelvet a tanulók 26,6 %-a beszéli és érti meg jól /a tanu-

lók saát felülbirálása alapján/, Palicson 73,2 százalékuk, a városi, szabadkai környezetben a fiatalok 31,03 %-a állítja magáról, hogy jól érti és beszéli a másik nyelvet; többségük gyengén ért és beszél magyarul.

A környezeti nyelvet mindhárom iskolában teljes létszámban tanuítják a tanulók. A homogén - magyar nyelvű környezetben a fiatalok 60 százalékának ez nagy nehézséget okoz, a szerbhorvát nyelvű iskolában ilyen nehézségekkel küzd a tanulók fele.

A többnemzetiségű környezet előnye az, hogy csak a tanulók 14 százalékának akadnak nehézségei a másik nyelv tanulásával kapcsolatban.

A hajdukovói fiatalok 55,5 %-a állítja, hogy kevés alkalma van környezeti nyelvtudása alkalmazására.

A többnemzetiségű környezetben szinte korlátlan lehetőség nyílik erre, vallja a tanulók 89,28 %-a.

A homogén-, szerbhorvát nyelvű - környezetben csak a tanulók 41,38 százalékának nyílik alkalma /vagy él az alkalommal/ a másik nyelv gyakorlására.

A többnemzetiségű környezet jó alapot szolgáltat a másik nyelv elsajátításához és gyakorlásához - állítja a homogén környezetben élő tanulók. Hajdukovón ezen a véleményen van a fiatalok 62,2, Palicson 82,1, Szabadkán pedig 60,34 százaléka. Tehát az egynemzetiségű környezetben nehezebb a nyelvtanulás.

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a másik nyelv tanulása szempontjából nem léteznek egyértelmű sémák a környezet összetettségére vonatkozóan. Mivel a szocializációs folyamatban, a gyermek önállósodá-ⁿsa során korán lesz tagja bizonyos gyermektársaságoknak, ezen csoportok nemzetiségi összetétele gyakran meghatározza, hogy milyen nyelven fognak beszélni. Így, ha többségükben szerbhorvát nyelven beszélnek, a játék során mindenki ezen a nyelven fog beszélni. Ha a gyermekek többsége magyar anyanyelvű, a szerbhorvát anyanyelvű gyerekek "kénytelenek" lesznek ehhez alkalmazkodni. Így fordulhat elő az, hogy a subotikai környezetben csak a gyerekek 41,38 százaléka állítja, hogy alkalma van a másik nyelv használatára. Az ő baráti környezetük valószínűleg vegyes összetételű. /Mivel kivételesen ez esetben lakótelepről van szó, előfordulhat, hogy egy-egy lakóházban a lakók összetétele nemzetiségi szempontból homogén, ha összességükben heterogénnek is nyilvánítottak.

Mivel a gyermek hétköznapijai az iskola, a család, s a szabadidős környezet háromszögében telnek el, és a családon és iskolán belül használt nyelv adott, így a másik nyelv tanulásának és gyakorlásának lehetőségeit ez határozza meg, hogy a gyermek milyen baráti körben mozog, és milyen ennek a baráti környezetnek, körnek a nyelve.

Ennek alapján leszögezhetjük, hogy a többnemze-

tiségű környezet evidensebb alakító és fejlesztő tényezője a fiataloknak a társadalmi környezet nyelvéhez való helyes hozzáállása kérdésében. Tekintettel arra, hogy az ilyen környezetben a családon belül, az utcákon, játszótereken, egyszóval mindenütt, egyszerre több néphez és nemzetiséghez tartozó egyén van jelen az adott pillanatban, a másik nyelv tudása is teljességgel kifejezésre juthat.

A homogén környezetben a tanulóknak kevesebb lehetőségük van önálló nyelvtanulásra és az esetek nagy többségében a "szándékos" nyelvtanulás egyetlen forrása az iskolai környezeti nyelv óra. Mivel a családon belül, barátaik, játszótársaik körében, az utcán, főleg anyanyelvükön beszélnek, nem lép fel semmilyen "kényszerítő körülmény" a másik nyelv tanulásával kapcsolatban /legalábbis gyermekkorban az előzőekben már kifejtett okokból/, mint ahogy az biztosan létezik és ha a nemzetiségileg heterogén környezetben, ahol a különböző nemzetiségű gyerekek szüleitéstől együtt vannak, és a szülői házban, pajtásaik társaságában, a játékban, vagy a kétnyelvű iskolában minden nap használják a másik nyelvet is.

2./ A szülők, a pedagógusok és az iskolapedagógus szerepe a társadalmi környezeti nyelv tanulásával kapcsolatos helyes viszonyulás kialakításában és fejlesztésében, valamint a tanulók e tantárggyal kapcsolatos véleménye és iskolai eredménye.

a./ A szülők

Bizonyos nézetek /részben nézőpontok is/ már a kisgyermekkorban kialakulnak. Különféle eszközöket, módszereket alkalmazva a szülők átviszik gyermekeikre a társadalmi élet azon normáit, amelyeket maguk is követnek, betartanak, elfogadnak.

A környezeti nyelvvel kapcsolatos álláspontjuk gyermekeik nézeteiben is tükröződik.

Az általános iskolába íratkozó tanulók szülei írásban tesznek nyilatkozatot arról, hogy milyen nyelven óhajtják iskoláztatni gyermeküket, szabad elhatározásuk alapján. Írásban nyilatkoznak arról is, hogy óhajtják-e, hogy gyermekük környezetnyelv-
oktatásban részesüljön. Subotica községben a szülőknek a környezeti nyelv tanulásáról alkotott nézeteik igen pozitívan ítéelhetők.

Akad azonban egy másik probléma. Mint az a subotikai "Ivan Milutinovic" Általános Iskolában szerbhorvát nyelven tanuló 113 magyar, a palicsi iskolában magyar nyelven tanuló 17 szerbhorvát anyanyelvű diák példája is illusztrálja: egy 1983. évből származó adat szerint Suboticán nem anyanyelven tanul a magyar anyanyelvű tanulók 13, a szerbhorvát anyanyelvű tanulók 4 százaléka.

Az oktatásról és nevelésről szóló törvény lehetővé teszi e tanulók számára az anyanyelv-ápolás tantárgy órarendbe iktatását. Korábban a szülők éltek ezzel a lehetőséggel, és kérték, hogy gyermekeik anyanyelv-ápolás tantárgy keretében fejlesszék

anyanyelvi tudásukat, az utóbbi években viszont már ilyen igény nem merült fel. A subotikai Pedagógiai Intézet több ízben kezdeményezte az anyanyelv-^oáplás tantárgy bevezetését azoknak a tanulóknak, akik nem anyanyelvükön tanulnak, ezen kezdeményezések azonban az érdeklődés teljes hiánya miatt sikertelenek maradtak. /Bár meg kell jegyezni, hogy az esetek nagy többségében olyan tanulókról van szó, akik bilingválisak, azaz születésüktől beszélik mindkét nyelvet, vagy olyan környezetben nőttek fel, melyben lehetőségük volt a másik nyelv tökéletes elsajátítására is./

A szülők körében végzett közvéleménykutatás a következőkről tájékoztat:

A 32, heterogén környezetben élő, család esetében 24 házasságban a szülők szerbhorvát nemzetiségűek, illetve a vegyes házasságok száma nyolc, hat családban szerb-magyar, egy családban szerb-szlovák és egy családban szerb-macedon házastársakról van szó.

Tizenkét esetben állítják ezek a szülők, hogy beszélik a magyar nyelvet, 28 szülő /88 százalék/ úgy véli, hogy gyermeküknek feltétlenül meg kell tanulnia a környezeti nyelvet /magyart/, ami nagyon pozitívnak értékelhető. Sőt, 24 szülő /75 %/ állítja, hogy ez feltétlenül szükséges, és ezt így indokolja:

"Mert ilyen környezetben élünk" /6 válasz/.

"Ez normális dolog, magátólértetődik" /4 válasz/

"A magyar nyelvtudás szükséges munkábaálláskor."

"Ez létszükséglet."

"Hogy zavartalanul élhessünk a közösségben, mert ez szép dolog."

"A másik nyelv tudása mások megbecsülését jelenti."

Az anketon résztvevő szülők másik csoportjának - magyar tannyelvű iskola - minden tagja magyar nemzetiségű. 21 családban /91 %/ a gyermekekkel csak magyar nyelven beszélnek, és csak két esetben /9 %/ mindkét nyelven.

A szülők fele állítja, hogy jól beszéli a szerb-horvát nyelvet. /Ezt mindenképp némi tartózkodással kell fogadni, mert személyes tapasztalataim arra mutatnak, hogy a férfiak szinte kivétel nélkül beszélnek a másik nyelvet, amelyet legtöbbször a katonai szolgálat ideje alatt sajátítanak el, illetve tökéletesítenek, de az édesanyák nagy része csak gyengén, vagy egyáltalán nem ismeri a másik nyelvet./

Mind a 23 megkérdezett szülő feltétlenül szükségesnek tartja, hogy gyermekeik megtanulják a szerb-horvát nyelvet, és arra a kérdésre: "Miért?" a következő válaszokat adták:

"Ez kötelesség." "Hogy baráti viszonyban éljünk másokkal." "Továbbtanulási és munkavállalási szempontból."

Az 51 megkérdezett, homogén nyelvterületen élő szülő /szerbhorvát tannyelvű iskola/ esetében 40 családban mindkét házastárs szerbhorvát nemzetiségű, 8 szerbhorvát-magyar, 1 magyar-magyar, 1 roma-szerbhorvát összetételű.

Huszonöt szülő beszéli a magyar környezeti nyelvet, öt a szerbhorvát környezeti nyelvet /a magyar nemzetiségű szülők/ és 20 szülő vallja, hogy nem beszéli a másik nyelvet.

Negyven családban beszélnek csak szerbhorvátul, 8 családban mindkét nyelven, két esetben csak magyarul, egy családban pedig szerbhorvátul és roma nyelven.

Negyvenhárom szülő /84,31 %/ nyilatkozott úgy, hogy gyermekeik meg kell hogy tanulják a magyar környezeti nyelvet, 29-en /56,86 %/ ezt feltétlenül szükségesnek is tartják, elsősorban a vegyes környezet miatt /21 válasz/ a másik nemzetiséggel való közelebbi viszony kialakítása céljából.

A szülőket felkértük, hogy definiálják a "társadalmi környezet, nyelve" fogalmát. A következő válaszokat kaptuk:

"Az a nyelv, melyen az adott környezetben beszélnek, de számomra nem az anyanyelvem."

"Azok a nyelvek, melyeket a környezetben beszélnek, tehát valakinek a magyar, valakinek a szerbhorvát nyelv."

A következő kérdés az volt, hogy bátorítják-e

a szülők gyermekeiket, hogy intenzívebben tanulják a másik nyelvet?

er. Jellemző

A 102 megkérdezett szülő közül, a szerbhorvát tannyelvű osztályokban 51 /50 %/, illetve a magyar tannyelvű osztályokban mind a 23 szülő, azaz összesen a szülők 72,5 %-a felelt igenlően erre a kérdésre. Folytatásképpen le kellett írniuk, mi módon teszi ezt?

Husz szülő a gyermekkel a másik nyelven is beszél. /Itt legtöbbször vegyes házasságban élő, illetve magyar nemzetiségű szülőkről van szó./ 31 szülő vásárol gyermekének könyveket, lemezeket, újságokat, a másik nyelven, 51 szülő /50 %/ pedig semmi különösebbet nem tesz a cél elérése érdekében.

Ezen kívül a szülők beszélgetnek a gyermekekkel a másik nyelv ismeretének fontosságáról, biztatják a fiatalokat arra is, hogy egymás közt barátkozzanak. A szülők nagy többsége /88, illetve 86,27 százalék/ azon a véleményen van, hogy a környezetnyelv ismerete hozzájárul a különböző nemzetiségű emberek közeledéséhez és jobb megértéséhez.

Megkérdeztük a szülőket arról is, hogy maguk vajon igyekeznek-e megtanulni a másik nyelvet?

A 40 család közül, ahol mindkét házastárs szerb-horvát nemzetiségű, 16 esetben a szülők beszélik a magyar nyelvet. /40 %/

Hetven szülő /68,63 %/ vallja, hogy szeretné

megtanulni a másik nyelvet - a magyar nyelvűek kivétel nélkül /ugyanazt állítják -, 32-en nem tartják ezt szükségesnek /mert esetleg már beszél a másik nyelvet, vagy azért mert saját anyanyelvükön is érvényesülhetnek/.

Tekintettel arra, hogy a vizsgált populációban minden tanuló környezetnyelv-oktatásban részesül, amelyet a szülő írásbeli nyilatkozatával is megerősített, megállapíthatjuk, hogy a szülők nagy része pozitívan vélekedik a társadalmi környezet nyelvének tanulásáról, ez ilyen irányban kedvezően hat a fiatalok nézőpontjaira is.

Kedvezőnek mondható ez az irányzat azért is, mert a szülők helyesen értelmezik e tantárgy tanításának céljait.

A magyar nyelvű szülők is, de a szerbhorvát anyanyelvűek is tisztában vannak azzal, hogy nem maradhatnak meg saját nyelvük keretei közt, egyesek azért, mert ez a környezet szükségessé teszi, a nemzetiség nyelvének ismeretét, mások pedig azért, mert ha nem akarnak kizárólag saját környezetükben bezárkózni, beszélniük kell a szerbhorvát nyelvet.

Ennek elérése érdekében pedig nekik is feladatuk a fiatalokat a másik nyelv tanulására ösztökélni. /A szülők válaszait a függelék 6.sz. táblázata tartalmazza./

b./ A környezeti nyelvet oktató pedagógusok feladatai a fiatalok egymás kölcsönös megbecsülésére való nevelésben

Az általános iskola felső tagozataiban a pedagógus személyének nevelő hatása nem szűnik meg, csak változik.

A tanár egyénisége éppugy mint az alsóbb osztályokban alkalmas identifikációra /vele való azonosulásra/. A pedagógus viselkedésével, nézeteivel döntően hat a tanulók nézeteinek alakulására.

A tanulóknak a környezeti nyelvvel kapcsolatos nézeteire természetesen azok a tanárok hatnak leginkább, akik e tantárgyat előadják, azaz a környezeti nyelv tanárai. Ők azok, akik arra hivatottak, hogy a másikkal nyelvet a tanulóknak prezentálják és a tanulókkal megszerettessék.

A szerbhorvát nyelvet, mint a társadalmi környezet nyelvét előadó pedagógusok összetétele, egy az 1979/80. tanévben a subotikai Pedagógiai Intézetben készített felmérés alapján a következő volt:

2 Az általános iskolák alsó tagozatán a környezeti nyelvet többnyire /66,7 %/ tanítók adják elő. Kisebb számban /24,4 %/ osztálytanítók /az előbbiek végzettsége "Tanítóképző"-középiskola, az utóbbiaké Pedagógiai Akadémia-főiskolai képesítéssel/, és 8,9 %-ban a környezeti nyelvet felső tagozaton Tanárképző Főiskolát végzett tanárok. Legtöbbször a pár-

huzamos osztályokban egymást felváltva oktatják a környezeti nyelvet. A magyar tannyelvű osztályt vezető tanító a szerbhorvát tannyelvű osztályban, magyar környezeti nyelvet tanít és fordítva.

A felső tagozatokon tanítók 73 százaléka rendelkezik főiskolai képesítéssel, de mintegy 30 százalékuk nem vizsgázott a környezeti nyelv oktatási módszertanából.

A magyar nyelvet mint a társadalmi környezet nyelvét előadó pedagógusok összetétele a következőképpen alakult:

Az általános iskolák I-III. osztályaiban a környezetnyelvet tanítók adják elő /egymást felváltva a párhuzamos osztályokban/.

IV. osztálytól az oktatásba itt is bekapcsolódnak a felső tagozatokon tanító nyelvtanárok /több mint 50 százalékban/. Felső tagozatokon kizárólag főiskolai képesítéssel rendelkező tanárok dolgoznak.

Ami a környezetnyelvi tanárkéaderek felkészítését illeti, a helyzet a következő:

Magyar környezetnyelv esetében: e téren jelentős eredmények születtek. 1980-ig Suboticán létezett a Tanárképző Főiskola, ahol a többi tantárgy mellett magyar és szerbhorvát környezetnyelvi csoport is működött és mindkét környezeti nyelv tanítására felkészített szakembereket képzett. Jelenleg ez a generáció dolgozik, és ezzel hosszabb időre

megoldottnak tekinthetjük ezt a kérdést. Gondot okozhat viszont a távolabbi jövőben az, hogy a tanárképző főiskolák egy része megszűnt /igy a suboticaí is/, ugyanakkor az egyetemi szintű oktatás e tantárgy keretében nem kielégítő. 1974-ben az ujvidéki Bölcsészettudományi Egyetemen beindult a szerbhorvát nyelvet, mint környezeti nyelvet előadó tanárok képzése. A magyar környezeti nyelvet oktató tanárok képzése nincs megoldva. Az ujvidéki egyetemen magyar nyelvet hallgató fiatalok önkéntes alapon magyar környezetnyelv-módszertanból is vizsgázhatnak, így lehetőségük nyílik e tantárgy tanítására is.

A szerbhorvát környezeti nyelvet előadók képzése is hasonlóképpen alakul:

Az utóbbi években a társadalmi környezet a nyelvének oktatásában megoldott a képesített pedagógusok munkába állása.

Az 1974/75. tanévben mintegy 100 tanító szerzett képesítést e tantárgy oktatására. Tanfolyam keretében sajátították el a tantárgy módszertanát.

A suboticaí Pedagógiai Akadémián a főiskolai hallgatók fakultatív alapon szerzik meg a szükséges képesítést a környezeti nyelv oktatásához.

A tanárállomány viszonylag fiatal. A legtöbben az 1971-től 1978-ig terjedő időszakban diplomáztak a suboticaí Tanárképző Főiskolán. Így e tantárgy-

ban is hosszabb időre megoldottnak tekinthető az oktatás kérdése.

A főiskola megszűnése óta az ujvidéki Bölcsészettudományi Egyetemen folyik a tanárképzés. Sajnos, kevés "a szerbhorvát-nyelv, mint környezeti nyelv"-csoportra jelentkező egyetemi hallgatók száma. A fiatalok legtöbbször a szerbhorvát nyelvet anyanyelvként hallgatják, mert így egyrésről környezeti nyelvet is taníthatnak /a Vajdaság SZAT Hivatalos Lapjának 1975/15 számában megjelent "Az általános iskolában előadó tanárok képesítéséről" szóló Szabályzat alapján/, másrészt, mert a legelső adandó alkalommal vizsgázhatnának az anyanyelv oktatásához. Ugyanakkor a környezeti nyelv státusának 1983-beli megváltoztatása óta is észrevehetően csökkent azoknak az egyetemi hallgatóknak a száma, akik a szerbhorvát, illetve a magyar környezeti nyelv tanszékekre iratkoznak.

A következő táblázatokban a subotikai Pedagógiai Intézet területén környezeti nyelvet előadó pedagógusok összetételét mutatjuk be, képesítés szerint:

A KÖRNYEZETNYELVET ELŐADÓ TANÁROK SZAKMAI FELKÉSZÜLTTSÉGE
FELSŐ TAGOZATOKON

a./ Székhelyi nyelv, mint a társadalmi környezet nyelve

Község	Környezetnyelv Általános is- kolai tanár	Középiskolai Környezet- nyelvtanár	Anyanyelv tanár	Középiskolai Anyanyelv- tanár
ADA	50 %	-	50 %	-
BÁCSÓPOLYA	50 %	-	25 %	25 %
BECSE	33 %	-	56 %	11 %
KANIZSA	67 %	11 %	22 %	-
KISHEGYES	67 %	-	33 %	-
ZENTA	46 %	-	36 %	18 %
SUBOTICA	60 %	27 %	10 %	3 % végzős e.h.
ÖSSZESEN:	53 %	5 %	33 %	8 % /1 %/

MAGYAR NYELV MINT A TÁRSADALMI KÖRNYEZET NYELVE

Község	Környezetnyelv Általános is- kolai tanár	Középiskolai Környezet- nyelvtanár	Anyanyelv tanár	Középiskolai Anyanyelv- tanár
ADA	100 %	-	-	-
BÁCSSTOPOLYA	72 %	-	14 %	14 %
BECSE	50 %	17 %	16 %	17 %
KANIZSA	50 %	-	25 %	25 %
KISHEGYES	100 %	-	-	-
ZENTA	50 %	-	50 %	-
SUBOTICA	72 %	3 %	14 %	3 % végzős e.h.
ÖSSZESEN:	71 %	3 %	17 %	8 %

A tanárok is - mind a 16 megkérdezett - fontos szerepet tulajdonítanak maguknak a fiatalok nézetének formálása terén. Ha ez így van, milyen viszonyt sikerült kialakítaniuk tanítványaik körében, a másik nyelvvel kapcsolatban?

A kérdés így hangzott: "Véleménye szerint milyennek ítéltető tanítványainak a környezetnyelvtanuláshoz való hozzáállása?"

Négy tanár /25 %/, akik a magyar környezeti nyelvet tanítják, arról számolnak be, hogy tanítványaik bizonyos nehézségekkel küzdenek e tantárgy tanulása során, azaz a tanulók egy részének, akik valószínűleg semmilyen nyelvi alaptudással nem rendelkeznek, komoly problémáik vannak a magyar környezeti nyelv tanulásában, mert esetleg olyan vidékről kerültek oda, ahol senki nem beszél magyarul. Ugyanakkor a tanárok 75 százaléka /12-en/ azt az alternatívát választotta, mely szerint "tanítják, mert ők maguk döntöttek így, komolyabb nehézségek nélkül". A környezeti nyelv tanulása a tanulók e kategóriájának semmivel több nehézséget nem okoz, mint bármely más tantárgy tanulása. A hangsúly azon a feltevésen van, hogy ha fakultatív jellegű is, a tanulók egyenrangúnak tartják a környezeti nyelvet a többi tantárgyval /még abban az esetben is, ha az átlageredménybe nem számít bele/.

A tanárok többsége, a szülőkkel és a tanulókkal megegyezően úgy vélekedik, hogy a környezetnek /nem-

zetiségileg homogén vagy heterogén összetétel szerint/ fontos nézetformáló hatása van e témakörrel kapcsolatosan, ugyanakkor jelentősen befolyásolja az e tárgyból elért eredményt /azaz osztályzatot is/.

"Milyen módon motiválják a tanulókat, hogy intenzívebben foglalkozzanak a környezeti nyelv tanulásával?" - hangzott a következő kérdés.

"Korszerűsitem az oktatást, korszerű audio-vizuális eszközöket használlok."

"Igyekszem közvetlenebbé tenni a tananyagot."

"A feladatokat a tanulók képességeihez és nyelvtudási szintjéhez igazítom."

"Érdekes szövegeket keresek, keresztretjtvényeket fejtünk meg, közös mozilátogatásokat szervezünk."

"Gyermek- és ifjúsági folyóiratokat olvasunk."

"Szinte állandóan beszélünk a tanulókkal arról, hogy miért hasznos a nyelvismeret."

Ami korszerű tanítási eszközök alkalmazását és a tanítás korszerűsítését illeti, a helyzet korántsem kielégítő.

Az iskolák gyakran még az anyanyelv-oktatáshoz feltétlenül szükséges alapvető taneszközökkel sem rendelkezik. A rendelkezésre álló adatok szerint /Pedagógiai Intézet felmérése alapján 1980-ból/ az előirt alapeszközök közül az iskolák a képek

85, flanelltáblára alkalmazható applikációk 75, a diafilmek 70, irásvetítők 60, magnetofonok 70, rádiók 45, televíziók 40, lemezjátszók 75 százalékkal rendelkeznek csak.

Nincs elegendő falikép, mely az adott szituációt ábrázolná, így a tanárok gyakran maguk készítik az illusztrációs anyagot. Nincsenek kizárólag a környezeti nyelv tanítását elősegítő diafilmek, diapozitívok, hanem az anyanyelv tantárgy keretében készített diafilmek használatával oldják meg elsősorban ezt a problémát. Természetesen ez a választás "önkényes" és véletlen, így gyakran nem azt a célt szolgálja, amit a nyelvtanítás tanterve előír.

A tanárok panaszkodnak arról is, hogy az idegen nyelv tanításában már régóta forgalomban lévő lemezekhez hasonlóak nem készülnek a környezetnyelv részére.

Nem kielégítő az Iskolarádió és Iskolatelevízió műsorainak vétele. Különösen hiányzik ez a magyar környezeti nyelv tanításában. Az Ujvidéki Televízió 1978. októberétől multimédiumos magyar nyelvoktatási műsort sugároz, a "Dnevnik" c. ujvidéki hetilap pedig írásgyakorlatokat közöl. Ezeknek a lehetőségeknek a kihasználása még nem találta meg a helyét a környezetnyelv-oktatás gyakorlatában.

Problémaként említették a nyelvtanárok azt a

tényt is, hogy az iskolai könyvtárak ellátottsága igen szegényes. Kevés a környezetnyelv-tan-tárgy tanulásához kapcsolódó házi olvasmánypéldány, főleg magyar nyelven. Az iskolák mindössze 50 százaléka rendelkezik a tanterv által előírt kötelező olvasmányokkal elegendő példányszámban /ez a megállapítás is főleg a magyar környezeti nyelvre vonatkozik/. Ennek a kérdésnek a megoldása is a tanárra, illetve a tanár találékonyságára hárul.

A környezeti nyelv tanárainak pedagógiai-didaktikai és módszertani továbbképzése egyelőre főleg elméleti jellegű, és az egyes tanítási egységek feldolgozási módjára, módszereire szorítkozik. Ez mindenképp kevés.

A lakosság összetételéből következően minden egyes iskola sajátos nyelvi területnek tekinthető. Minden osztály, sőt minden tanuló nyelvtudásszintje specifikus, így a tanároknak szinte lehetetlen gyakorlati utmutatást adni, amely minden egyes esetre érvényes lenne, azaz nincs olyan egységes formula, amely alkalmazható lenne minden iskolában, minden tagozaton és osztályban. A helyzetet bonyolítja, nehezíti az is, hogy a taneszközökkel való ellátottság is minimális, így a tanárok szinte maximális megterhelés mellett kell hogy az oktatási folyamatot teljes egészében megszervezzék, differenciálják és individualizálják, ami nem kis feladat.

kis feladat.

Ha ezeket a tényeket összevetjük a tanulók egy részének azon állításával, hogy a másik nyelven legtöbbször a tanítási órákon beszélnek /homogén környezetben tanulók 59,29 %/, akkor megérthetjük, hogy milyen felelősséget hord a vállán a pedagógus, akinek az a feladata, hogy a fiatalságnak a környezetnyelvhez való hozzáállását maximálisan pozitív irányban befolyásolja.

/A tanárok válaszait a függelék 7.sz. táblázata tartalmazza./

c./ A tanulók állásfoglalása a társadalmi környezet nyelvének tanulásáról

A homogén környezetben a tanulók 85,44 százaléka csak anyanyelvén beszél otthon, a többnemzetiségű környezetben ez az arány 46,5 %.

A környezeti nyelvet jól beszéli a fiatalok 73,2 %-a heterogén környezetben, 26,6 százaléka a magyar nyelvterületen és 31,03 százaléka a szerb-horvát nyelvterületen.

Környezetnyelvi-tudásuk alkalmazására kevés lehetőségük van, a hajdúkovói diákoknak /97,7 % állítja/, talán elsősorban azért, mert nincsenek rákényszerítve arra - legalábbis általános iskolai tanulmányaik idején -, hogy a másik nyelven is beszéljenek: ritkán mozdulnak ki falujukból, a városban viszont ügyeik intézésekor magyarul is megértik

őket. A környezeti nyelv ismeretének kérdése esetleg csak a későbbiekben, továbbtanulási szándékuk megvalósítása során merül fel.

A többnemzetiségű nyelvterületen a tanulók 89,28 százaléka véli úgy, hogy korlátlan lehetősége van a másik nyelv alkalmazására, használatára. A szerbhorvát nyelvterületen - hasonlóan a másik hogomén környezethez - kevés alkalom nyílik nyelvtudás fejlesztésére a tanulók 56,62 százalékának, akinek valószínűleg baráti körében is túlnyomórészt a szerbhorvát anyanyelvű fiatalok vannak többségben, a lakótelep lakóinak összetételétől függően.

Az egynemzetiségű környezetben a másik nyelvet leginkább a tanítási órákon, a környezeti nyelv tanárával folytatott beszélgetésekben alkalmazzák a fiatalok /65,05 százalékuk/, a többnemzetiségű környezetben viszont a másik nyelven a tanulók 60 százaléka a kortársakkal való társalgás során, játékokban és szórakoztató időtöltések alkalmával beszél.

A homogén környezetben a diákok 78,64 százalékának az a véleménye, hogy a környezeti nyelv ismeretének nagy szerepe van a különböző nemzetiségű fiatalok közeledésében és egymás kölcsönös és jobb megértésében. A heterogén környezetben is magas ezeknek a véleményeknek az aránya: 78,6 %.

felelt meg - 99 -
már másra is tanultak válaszban!

Örömmel, szívesen tanulja a másik nyelvet a
tanulók 54,37 százaléka a homogén környezetben,
illetve 91 százaléka a "vegyes" környezetben.

Ezt a válaszadási arányt az egynyelvű környe-
zetben vagy a nyelvtanulás okozta nehézségekkel,
vagy a környezeti nyelvvel szemben elfoglalt ne-
gativ állásponttal magyarázhatjuk,

Az ankéton résztvevő VII. és VIII. osztályos
fiatalok válaszait összegezve elmondhatjuk, hogy
a 14-15 éves koru fiatalok többségének a környe-
zeti nyelv tanulásához való hozzáállása pozitív,
és ezek a nézeteik eredményesen fejleszthetők.

Tekintettel arra, hogy a környezeti nyelv vá-
lasztott, fakultatív tantárgy, a tanulók azon el-
határozását, hogy mindannyian tanulják a társa-
dalmi környezet nyelvét, pozitív beállítottságuk
jeleként könyvelhetjük el.

Hozzá kell tennünk, hogy ez a választás any-
nyiból "szabad", hogy bevezetése idején szavazás
keretében döntött el az, hogy a magyar nyelvet, mint
környezeti nyelvet is tanítani fogják. S zerbhor-
vát nyelv, mint "nem-anyanyelv" oktatása már ko-
rábban is gyakorlat volt az iskolákban. A közsé-
gi, illetve iskolai Alapszabályzatok értelmében
a tantárgy szabadon választott, de kötelező,
viszont törvényadta lehetőségük van a szülőknek
kinyilatkoztatni, ha nem óhajtják, hogy gyerme-

örvö-
m
már
de több
nem is
hallgat

Van ebben
kétszám
helyen
munka

kük a környezeti nyelvet tanulja. E lehetőségével ezideig még egyetlen szülő sem élt, ami arra utal, hogy mindkét nyelv ismerete a szabadkai község területén minden itt élő nép és nemzetiség szükségletévé vált.

Néhány szóban tegyünk említést a tanulóknak a környezeti nyelv tantárgyból elért eredményeiről is.

A pedagógiai dokumentáció elemzése során az 1985/85. tanév végén a tanulók környezeti nyelvből elért osztályzatai a következők voltak:

A heterogén környezetben a tanulók környezeti nyelvből elért átlagos osztályzata 4,26, a homogén környezetben: Hajdukovón 3,95, Suboticán 4,07 /átlagban homogén környezetben 4,01/.

Ezek az átlagosztályzatok arra mutatnak, hogy a többnemzetiségű területen jelentősen magasabb az átlagosztályzat.

Az e tantárgyból elért eredmények viszont arra is utalnak, hogy a kritériumok meghatározásánál minden olyan tényezőt figyelembe kellene venni, amely a nyelvtanulás sikerére hatással lehet.

Nemcsak heterogén-homogén felosztásban kellene megállapítani az egyes iskolák környezeti beosztását, hanem figyelembe kellene azt is venni, hogy például városi, külvárosi, vagy falusi iskoláról van-e szó az adott heterogénnek nyilvání-

70
címulo

Azaz
er 10
hunyank

tott környezete sem mindenütt egyformán összetettek nemzetiségileg. Másként kellene értékelni egy lakótelepi "homogén" környezetet, ahol a gyerekek mégiscsak többször hallják a másik nyelvet, mint egy falusi egynyelvű utcát, ahol a gyermek anyanyelvén kívül alig-alig hallja a másik nyelvet.

/A szülők, pedagógusok, tanulók válaszait tartalmazó táblázatok a Függelékben 6, 7, 8 sz. alatt találhatók./

d./ Az iskola pedagógiai-pszichológiai szakszolgálatára és az iskolapedagógus feladatai és szerepe a tanulók pozitív viszonyulásának fejlesztése terén a környezeti nyelv tanításában

Vajdaság SZAT általános iskoláiban az oktatásról és nevelésről szóló 1978. évi rendelkezés értelmében pedagógiai-pszichológiai szakszolgálatok alakultak: iskolapedagógus /végzettsége Bölcsész-tudományi Egyetem pedagógiai-szak/, iskolapszichológus /pszichológiai szak/, szociális gondozó /Szociális Gondozók Főiskolája/, gyógypedagógus /gyógypedagógia/ és iskolaorvos részvételével. Mivel eddig a legtöbb iskolában csak az iskolapedagógusi státuszt töltötték be, az iskolapedagógus mint a tanácsadó szakszolgálat munkatársa, részt vesz többek között az oktató-nevelőmunka korszerűsítésére irányuló törekvésekben. Többek között segítség

nyújt a tanároknak oktatómunkájuk színvonalasabbá tételében. Mint az iskolai pedagógiai tevékenység irányítója, különleges felelősséget visel a nyelvi egyenjogúság, így a társadalmi környezet nyelve sikeres oktatásának megvalósításában.

Mint a szubjektív tényezők egyike, az iskolapedagógus egyéniségével, állásfoglalásával és viselkedésével, ha közvetve is, de nagy hatást gyakorol a tanulóknak a környezeti nyelvvel kapcsolatos hozzáállására.

Községünkben - a környezet nemzetiségi összetételét véve kiindulópontként -mindenképpen kíváncsós, hogy az iskolapedagógus is ismerje a környezet mindkét nyelvét. Ez különösen azért fontos, mert az iskolapedagógus állandó kapcsolatban van a tanulókkal, szüleikkel és a tanárokkal, s a velük való értekezés elkerülhetetlenül mindkét nyelven folyik.

Az egyes tényezők -melyek a tanulók környezeti nyelv tanulásával kapcsolatos állásfoglalására hatnak - kivizsgálása során az iskolapedagógus értékes adatokhoz jut.

A környezeti nyelv tanáraival közösen az iskolapedagógus elemzi a tanterveket és tanmeneteket, a tanmenetekben előírt tananyagot, a tankönyveket és lépéseket tesz, hogy a környezeti nyelv tanításának hatékonysága javuljon.

Az elemzés során az iskolapedagógus tudomást szerez arról, melyek azok a témák, amelyek a tanulóknak a környezeti nyelvhez való hozzáállását pozitív irányban fejlesztik.

Mivel a környezeti nyelv ismerete a jugoszláv szocialista hazafiságra való nevelés és a nemzetiségek és népek közösségének szellemében való nevelés fontos tényezője, az iskolapedagógus és a környezeti nyelvet tanító tanárok, sőt az egész tanári kar felelőssége e téren még fokozottabb.

Azokat a tartalmi egységeket, amelyek a jugoszláv szocialista hazafiságra való nevelést segítik elő, összefüggésbe kell hozni az egymás közötti kölcsönös nyelvismerettel, amely összekötő kapocsként szerepel a népek és nemzetiségek között.

A program nyújtotta lehetőséget - amely a tartalmi egységek szabad kiválasztására és feldolgozási módjára vonatkozik, maximálisan ki kell használni, hogy a környezeti nyelv tanárai az iskolapedagógus közreműködésével olyan témákat választanak, melyek a tárgyhoz való pozitív viszonyulást fejlesztik a tanulóknál.

A környezeti nyelv oktatását a tanulók számára vonzóvá kell tenni, s ezt különböző ujitásokkal is el lehet érni. A mindennapi életben használatos, az egymás közötti értekezést elősegítő tartalmak, témák új módszerekkel és eszközökkel történő bemutatása a korszerű nyelvtanulás feltételeinek tesz eleget.

A környezeti nyelv tanárai az ujitások közül leggyakrabban a nyelvismereti nivóra alapozott csoportmunkát alkalmazzák. Gyakran veszik magnószalagra a kiejtést, hangsúlyozást, olvasást, beszélgetéseket, szavakat. Ez a kiejtés, hangsúlyozás és kifejező olvasás későbbi elemzésre ad lehetőséget és a hibák kiküszöbölését segíti elő. A környezetnyelvtanár e munkájában feltétlenül segítséget nyújt az iskolapedagógus is. A nyelvtanárokkal és az igazgatóval közösen kidolgozza a környezetnyelv-oktatás differenciálásának tervét, és megszervezi a környezetnyelvi differenciált oktatás órarendi beosztását.

A szülőkkel egyetértésben az iskolapedagógus megfelelő irányba tereli a kommunikációs eszközök fiatalokra gyakorolt hatását. A tanároknak és szülőknek segítséget nyújt a tartalmak helyes kiválasztásában.

Az iskolapedagógus feladata az is, hogy a nevelők és szülők figyelmét felhívja az esetleges negatív hatású alkotásokra, és ezzel elhárítsa a kedvezőtlen reakciók veszélyét.

Az iskolapedagógus tanulmányozza a tanár személyiségét. Ez legtermészetesebb a mindennapi kontaktusokban. Hazánkban a tanárnak - nevelőnek minden nacionalista beállítottságtól mentesnek kell lennie.

Megismerve a tanárok álláspontjait, rámutat az esetleges hiányosságokra, téves felfogásokra.

Ugyanilyen módon vizsgálja az iskolapedagógus a szülők környezeti nyelvvel kapcsolatos nézeteit is, abból a célból, hogy felfedje a negatív tendenciákat.

Szem előtt tartva a szülőknek a gyermekeikre gyakorolt nagy hatását /szándékos, vagy akaratlan/ megfelelő endragógiai munkával az iskolapedagógus igyekszik pozitív irányban hatni a szülőkre.

Az iskolapedagógus mint az iskola pedagógiai vezetője, köteles összehangolni az iskolában ható minden tényező működését, és gondoskodni a teljes nyelvi egyenjogúság megvalósításáról az iskolai élet minden területén, különös tekintettel a fiatalok egymás közötti viszonya és a másik nyelvvel kapcsolatos hozzáállás kérdésében.

V. fejezet

A FELTEVÉSEK HELYESSÉGE. A FIATALOK KÖRNYEZETI NYELVHEZ VALÓ VISZONYULÁSA FEJLESZTÉSÉNEK PROB- LÉMÁI, LEHETŐSÉGEI ÉS FELADATAI

A vizsgált tényezőknek és feltételeknek a fiatalokra gyakorolt hatásával kapcsolatban, a munka során néhány hipotézist kellett igazolnunk vagy elvetnünk.

A kutatómunka eredményeit figyelembe véve állítható, hogy feltevéseink helyesnek bizonyultak, azaz - a helyzet alapos ismerete alapján - az adott környezetben, helyes hipotézisekből indultunk ki, melyek az adatok feldolgozása folyamán megerősítést is nyertek.

Többek között feltevésünk az volt, hogy a többnemzetiségű környezet pozitívan hat a tanulóknak a másik nyelvvél kapcsolatos hozzáállására, azaz, hogy az ilyen környezet motivációs hatása erősebb, mint az egynyelvű környezeté. Mivel a heterogén környezet a tanulókat a két nyelv állandó használatára "kényszeríti", illetve a tanulók a másik nyelv állandó hatása alatt élnek, nyilvánvaló, hogy számukra a másik nyelv elsajátítása nem okoz majd komolyabb nehézséget.

2 Azok a területek, melyek túlnyomórészt egynyelvűek, nem nyújtanak kellő motivációs alapot a másik nyelv elsajátításához. Hogy a másik nyelvet mégis megtanulják, az elsősorban belső ösztökéléssel érhető el. Csak ha tudatossá válik az a tény, hogy a másik nyelv

nemtudása akadályként merülhet fel életük egy bizonyos szakában, csak akkor érhető el az, hogy ők maguk keressék az alkalmat a környezeti nyelv-tudás megszerzésére, s tökéletesítésére.

Ami az iskolai környezetnyelv-oktatást illeti, a tantervvel, tankönyvekkel kapcsolatban azt feltételezzük, hogy akadnak olyan hiányosságaik, melyek gátolják a nyelv elsajátítását, illetve jobb eredmények elérését. Itt elsősorban a környezet-osztályozás kritériumára gondolunk. A tanterveket, s itt főleg a magyar nyelv, mint környezetnyelvnek a tantervét emlitenénk, még differenciáltabbá kellene tenni, illetve több változatban kellene kidolgozni. Mint már említettük, a nyelvtudási-szint szempontjából minden egyes tanuló specifikus eset, így természetesen lehetetlen minden egyes tanulóknak külön tantervet kidolgozni. Viszont meg kellene oldani a tanulók nyelvtudás-szint szerinti, osztályon belüli differenciálásának kérdését, gyakorlati utmutatásokkal ellátva a tanterveket erre nézve.

A tankönyvek irodalmi beállítottsága akadályozza, hátráltatja a mindennapi élet sajátos nyelvfordulatainak elsajátítását. A tanulók nyelvtudásszintje szerinti osztályozása alapján a tankönyvek tartalmát is differenciáltan kellene meghatározni.

Az osztályozás motivációs hatása jelentősen csökkent. Mivel a környezeti nyelvből elért eredmény nem számít a tanuló átlagosztályzatába, a tanulók egy ré-

szénél észrevehetően kisebb a másik nyelv tanulására fordított energia. Így a tanulók motiválása - tekintettel a környezeti nyelv tanulásának társadalom-politikai jelentőségére - nemcsak a környezeti nyelvet tanító pedagógusoknak, hanem az iskolában működő szakszolgálatoknak, tanári kar minden tagjának és nem utolsó sorban a tanulók szüleinek feladata.

A környezet nemzetiségi összetételétől függően fontos szerep jut a nyelvtanárnak is. Előfordul, hogy ő az egyetlen személy, akivel a tanuló a másik nyelven beszél, így döntő befolyása van a tanulók környezetnyelvhez való viszonyának kialakításában és fejlesztésében.

A tanulók hozzáállása a másik nyelv tanulásában általánosságban pozitívnak ítélnél. Természetesen akadnak olyan esetek, amikor még sem a szülők, sem a tanulók nem értik meg a másik nyelv tanulásának szükségességét. Az a tény viszont, hogy a község területén a társadalmi környezet nyelvét minden tanuló tanulja, arra enged következtetni, hogy lassanként a másik nyelv ismerete a hétköznapi szükségletévé, a népek és nemzetiségek egymás mellett élésének fontos eszközévé válik.

VI. fejezet

A TÁRSADALMI KÖRNYEZET NYELVE TANÍTÁSÁNAK LEGÉGETŐBB PROBLÉMÁI, A FEJLESZTÉS LEHETŐ- SÉGEI ÉS FELTÉTELEI /ÖSSZEGZÉS/

Összegezve az eddig elmondottakat, a környezeti nyelv oktatásának sikerességét a következő tények gátolják:

Problémát jelent a megfelelő hagyományokra épült nyelvtanítás hiánya. Ez néhány környezetben a magyar környezeti nyelv hátrányos helyzetbe kerülését idézi elő, főként a taneszközök beszerzésében, a könyvtárak hiányos ellátottságában nyilvánul meg.

Külön gondot okoz a környezeti nyelvi oktatásának megszervezése néhány iskolában, ahol a tanulók heterogén nemzetiségi összetétele miatt nagyon különböző a gyerekek nyelvismereti szintje. A nyelvtanítás eddigi tapasztalati /a magyar környezetnyelv-tanítás hagyományai csak az utóbbi tíz évre szorítkoznak/ nem nyújtanak kellő alapot annak meghatározásához, hogy egy és ugyanazon osztályban miként kellene a tanulókat csoportokra osztani és nyelvismereti szintjüknek megfelelő környezetnyelvi oktatást biztosítani számukra.

Nincs megoldva a környezeti nyelvet oktató pedagógusok folyamatos és rendszeres továbbképzése, nem kapnak elegendő gyakorlati utmutatást arra nézve, hogyan differenciálják és individualizálják a nyelvoktatást.

Nincsen megoldva a magyar nyelv mint környezeti nyelv tanítása a környezet összetétele szerint, Ez valóban nehéz feladat. Szerbhorvát nyelven, mint a környezet nyelvén létezik a tanterv kétféle változata, de az egyes tagozatok specifikus nemzetiségi összetétele miatt sokszor ez sem megfelelő. Igaz, nem lehet minden egyes esetre külön tantervet készíteni, de a tanterv tartalmát mégis ehhez kellene igazítani.

A használatban lévő tankönyvek nem tartalmazzák az összes, tanmenet által előírt tanítási egységet. A tankönyvek egy részében kevés a mindennapi szituációkat bemutató szöveg.

Az iskolák taneszközökkel való felszereltsége nem kielégítő. A legtöbb használt taneszközök még mindig a tankönyvek, esetleg néhány kép. A multimediális taneszközhasználat a tantárgyban szinte ismeretlen, ami megnehezíti a nyelvtanulást, elkedvetleníti a tanulókat, ezáltal csökkenti /néha amúgy is elegendően/ motiváltságukat.

Egyes iskolákban megfigyelhető a tanulók tanítási nyelv szerinti elkülönülése. Ennek egyik oka az igazi kétnyelvű pedagógiai tevékenység hiánya /amelyen azt az esetet értjük, amikor egyes tantárgyakat minden osztályban mindkét nyelven tanítanak/.

Milyen lehetőségek állnak rendelkezésünkre, a környezeti nyelvhez való helyes hozzáállás fejlesztésében? Mik az ezzel kapcsolatos feladataink?

Első és legfontosabb feladatunk a környezeti nyelv tanulása fontosságának tudatosítása a tanulóknban. E feladat hordozói a környezeti nyelv tanárain kívül, a tanári kar többi tagja, az iskolapedagógus és az iskola igazgatója, a Pionir- és Ifjúsági Szervezet.

A környezetnyelv oktatása a tanulóknak élményt kell, hogy nyújtson azzal a céllal, hogy felkeltse bennük az érdeklődést a másik nyelv iránt.

A másik nyelv tanulása "belső kényszerré" kell, hogy váljon a tanulóknban. A nemzetiségileg homogén környezetben a tanulók környezeti nyelvvel kapcsolatos nézeteinek fejlesztése céljából, először is meg kell ismerni a fiatalok alapvető hozzáállását ebben a kérdésben. Tekintettel arra, hogy ezeknek a tanulóknak a családban, kortársaik körében és az iskolai környezetben kevesebb lehetőségük nyílik környezetnyelvi ismereteik fejlesztésére, szükségessé válik olyan megmozdulások szervezése, mint amilyenek a kirándulások, az ünnepek, a rendezvények, az iskolalátogatások, amelyek során kétnyelvű tevékenység folyik, s így a tanulóknak alkalmuk nyílik a másik nyelv intenzív használatára. Ezt éadjuk el a szabadon választott tanórán kívüli tevékenységek, különösen a környezetnyelvi szakcsoportok munkájának fokozásával is.

A tanulóknak lehetővé kell tenni, a más nemzetiségű fiatalokkal való kommunikációt. Ennek megvalósítására iskolák közötti találkozókat szervezünk, olyan iskolák

részvételével, melyben a tanulók anyanyelve eltérő. A testvériskolák találkozási kitűnő alkalmat nyújtanak erre.

Példaként említhetjük a hajdukovói iskolát, amely már évek óta baráti kapcsolatot tart fenn a rakovaci /község Kragujevac mellett/ "Svetozar Markovic" Általános Iskolával. A nyári szünetben csereüldötetést szerveznek, amelynek során a gyermekek kölcsönösen egymás nyelvét tanulják: a hajdukovói gyerekek kéthetes rakovaci tartózkodásuk ideje alatt szerbhorvátul, a rakovaci gyerekek pedig ittélük idején magyarul tanulnak.

A palicsi "Vladimir Nazor" Általános Iskola baráti kapcsolatot tart fenn a péterváradai /NoviSad/ "Vladimir Nazor" Általános Iskolával a kölcsönös nyelvtanulás céljából.

Az iskolakönyvtárak fontosságáról is volt szó. Figyelemmel kell kísérni a könyvállomány alakulását, és lehetőség szerint a könyvtárakat kétnyelvű irodalommal kell ellátani. Még mindig elégtelen a diákfolyóiratok, illetve az ezeket a folyóiratokat megrendelő tanulók száma. A környezeti nyelvhez kapcsolódó gyermekujságok vásárlását propagálni kell, mert szórakoztatóak, nyelvileg egyszerűek és a tanítási órán felhasználható feladatokat is tartalmaznak.

A többnemzetiségű környezetben - tekintve, hogy az ilyen környezet már létezésével is optimális feltételeket teremt a másik nyelv elsajátításához - a végsőkig ki kell használni azokat a lehetőségeket, melyeket

az a nyelvtanulás területén nyújt a tanulóknak.

Meg kell szervezni a különböző nemzetiségű fiatalok találkozóit, közös iskolaszépítés, szakköri foglalkozások, munkaakciók, társadalmi és termelőmunka útján.

Mindezeket a lehetőségeket felsorolva vissza kell még egyszer térnünk az iskolai környezeti nyelv oktatásához, mivel ez az a konkrét tényező, mellyel operálni tudunk. Legfontosabb, megoldásra váró feladat a nyelvtanulás maximális differenciálása és individualizálása. Arra kell törekedni, hogy minden tanuló nyelvismereti szintje alapján meghatározott környezetnyelvi oktatásban részesüljön és ne fordulhasson elő az, hogy a tananyag az egyik tanulónak unalmas legyen, mert nyelvtudása sokszorososan felülmúlja a követelményeket, de az sem, hogy bizonyos tantervi követelmények a tanulók másik csoportjának elérhetetlenül magas szintűek legyenek. Csak így lehet a tanulókat érdekeltté tenni a nyelvtanulásban. Lehetővé kell tenni számukra, hogy minél alaposabban és tökéletesebben sajátíthassák el a környezetükben élő más népek és nemzetiségek nyelvét. Ehhez elengedhetetlenül szükséges az összes tényező együttes és következetes koordinált hatása.

Erre utal dr. Mihailo Palov "Az iskola és a házról alkotott fogalom formálása /Társadalom és nevelés, Belgrad, 1963./ c. művének 75. oldalán, ahol a következőket írja:

"Az a környék, ahol a gyermekek élnek, nemzeti nyelvünk és a lakosság összetétele, a felnőttek hatása,

valamint a gyermekek közös tevékenysége az iskolában és azon kívül, fontos tényezők, melyek előbb vagy utóbb, többé-kevésbé szervezeten hatnak a tudásszerzésre, illetve az a dott nemzetiséghez való tartozásról alkotott fogalom kialakulására."

VII. fejezet

BEFEJEZŐ ÁTTEKINTÉS

A nemzeti egyenjogúság érvényesítése a soknemzetiségű Jugoszláviában az oktatás és nevelés terén is következetes. Hazánk minden táján, de főleg ott, ahol a lakosság többnemzetiségű, a környezetnyelvet fakultatív, választott tantárgyként sajátítják el a tanulók.

A környezet nyelveinek ismerete lehetővé teszi az egyenrangú bekapcsolódást a társadalmi és kulturális élet minden történésébe, közelebb hozza az embereket más nyelvű kultúrák értékeihez.

Az oktatás és nevelés területén a másik nyelv tanulmányozása a fiataloknak a testvériség-egység, népeink és nemzetiségeink közösségi szellemben való nevelését teszi lehetővé.

Subotica község területén a társadalmi környezet nyelvei tanulásának különös figyelmet szentelnek.

Tekintettel arra, hogy a környezeti nyelvet tanuló diákok száma szinte százszázalékos, és a környezeti nyelvoktatás már több éves múltra tekint vissza, állíthatjuk, hogy e téren lassanként hagyományok alakulnak ki.

A bonyolultságát tekintve viszont, a témakörben még igen kevés a kutatómunka, kevés olyan értekezés látott napvilágot, amely elsősorban a környezeti nyelv tanárainak nyújtana gyakorlati segítséget. Ez a megállapítás vonatkozik a tantervekre és tankönyvekre is.

A környezeti nyelv oktatását maximálisan differenciálni és individualizálni kellene a tanulók nyelvismereti szintje alapján, a tanterveknek és tankönyveknek pedig e szükségletekhez kellene alkalmazkodniuk.

A tanárok munkáját taneszközökkel kellene könnyíteni: több filmet, magnószalagot, lemezt forgalomba hozni. Az igazi megoldást az ugynevezett "nyelvi laboratóriumok" jelentenék /erről ma még csak álmodhatunk/.

A tanulóknak a környezeti nyelvvel kapcsolatos nézeteire egész sor tényező hat: szubjektív, objektív jellegűek egyaránt, különös tekintettel a szülők és tanárok nézeteire, a környezeti nyelv társadalmi-pedagógiai és gyakorlati értékéről alkotott véleményükre és azokhoz való viszonyukra.

Mivel más eszközök nem állnak rendelkezésre, a szülők, nevelők és az iskolapedagógus folyamatos, pozitív hatást kell hogy kifejtсенek, a fiatalokra a másik nyelv tanulásával kapcsolatban, kihasználva munkájukban az objektív feltételek nyújtotta lehetőségeket. Viselkedésükkel, saját pozitív állásfoglalásukkal, kinyilvánításával felkelthetik a fiatalokban a másik nyelv iránti érdeklődést, valamint környezetük minden tagjához fűződő közösségi érzésüket.

Célunkat akkor érjük el igazán, ha a másik nyelv tanulása a fiataloknál "belső motivációvá", "belső kényszerre" válik, amikor a felnőttek és fiatalok megértik, hogy jövőjük a vajdasági vidékeken évszázadok óta együtt

élő népek és nemzetiségek testvéri egymás mellett élésében és egymásrataltságában rejlik.

EZ PEDIG FELTÉTLENÜL SZÉLESEBB HATÓSUGARU JELENSÉG
A JUGOSZLÁVIAI NÉPEK ÉS NEMZETEK VISZONYLATÁBAN!

J E G Y Z E T

- 1./ mr.Zalta Jukic: A társadalmi környezet nyelve.
Tartományi Pedagógiai Intézet, Novi Sad, 1982.
- 2./ A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Al-
kotmánya.
JSZSZK Hivatalos Lapja, Belgrád, 1963.
- 3./ A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Al-
kotmánya.
JSZSZK Hivatalos Lapja, Belgrád, 1974.
- 4./ A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Al-
kotmánya.
JSZSZK Hivatalos Lapja, Belgrád, 1974.
- 5./ Jugoszláv Kommunista Szövetség X. Kongresszusa,
Belgrád.
- 6./ Jugoszláv Kommunista Szövetség XI. Kongresszusa,
Belgrád.
- 7./ Mala Enciklopedija Prosveta /Prosveta Könyvkiadó,
Belgrád, 1971. II. kiadás, I. kötet/
- 8./ Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány Alkotmánya.
Vajdaság Hivatalos Lapja, 1974.
- 9./ Általános Iskola a Vajdaság Szocialista Autonóm Tar-
tományban.
/Tankönyvkiadó, Novi Sad, 1975/
- 10./ mr.Zlata Jukic: A társadalmi környezet nyelve.
Tartományi Pedagógiai Intézet, Novi Sad, 1982.

FÜGGELÉK /1/

Kedves Szülők!

Kérjük, hogy ennek a kérdőívnek a kitöltésével legyenek segítségünkre a tanulók véleményének kikutatásában a környezetnyelv tanulásával kapcsolatban. Válaszukat annak a betűnek a bekarikázásával adják, amely annak a válasznak felel meg, ami az Önök véleményét is kifejezi.

Nemzetisége:.....

Házastárs nemzetisége:.....

Milyen nyelven beszélnek a családban:.....

Határozza meg a "környezetnyelv" fogalmát:.....

1./ Beszél-e valamilyen környezetnyelvet:

a./ igen

b./ nem

2./ Véleménye szerint gyermekének meg kell-e tanulnia a környezetnyelvet:

a./ igen

b./ nem

3./ Fontosnak tartja-e ezt:

a./ igen

b./ nem

Miért? Azért, mert.....

4./ A családban a gyerekekkel milyen nyelven beszélnek:

a./ csak szerbhorvátul

- b./ csak magyarul
  - c./ .....nyelven
  - d./ mindkét nyelven
- 5./ Milyen könyveket vásárolnak, napi ujságokat, milyen televíziós programokat néznek:
- a./ könyveket, ujságokat, televíziós műsort csak szerbhorvát nyelven
  - b./ csak magyarul
  - c./ nem teszünk különbséget, mindkét nyelven
- 6./ Szorgalmazták-e, hogy gyermekük minél tökéletesebben elsajátítsa a másik nyelvet:
- a./ igen
  - b./ nem
- 7./ Hogyan:
- a./ Igen, a gyermekkel a másik nyelven is beszélünk
  - b./ Vásárolunk neki könyveket, lemezeket, a másik nyelven is, arra biztatjuk, hogy barátkozzon más nemzetiségű fiatalokkal is, hogy tőlük is tanulja a nyelvet
  - c./ semmi különöset nem teszünk
- 8./ Véleménye szerint a környezetnyelv tudása hozzájárul-e ahhoz, hogy a különböző népek és nemzetiségek nagyobb egyetértésben éljenek:
- a./ igen
  - b./ nem, a környezetnyelvnek ebben nincs semmilyen szerepe
- 9./ Önök szülők törekszenek-e arra /ha még nem tudják/,

hogyan megtanulják a másik nyelvet, és ezzel is példát mutassanak gyermekeiknek:

a./ igen, szeretném megtanulni a másikat nyelvet

b./ nem, gondolom ez nem fontos

KÖSZÖNJÜK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉT!

FÜGGELÉK /2/

KÉRDŐÍV A KÖRNYEZETNYELV TANÁRAI SZÁMÁRA

Tisztelt Kollégán, tisztelt Kolléga!

Kérjük Önt, hogy a kérdőív kitöltésével nyújtson segítséget a tanulóknak a környezetnyelv tanulásával kapcsolatos nézőpontjai kivizsgálásában, illetve azokról a problémákról, melyek e tantárgy oktatása keretében merülnek fel.

KÉRDÉSEK

Mely környezetnyelvet adja elő:

a./ Szerbhorvát nyelvet, mint környezetnyelvet

b./ Magyar nyelvet, mint környezetnyelvet

1./ Véleménye szerint a környezetnyelv tanára fontos tényezője-e a tanulók környezetnyelvről alkotott véleménye kialakításának?

a./ igen

b./ nem

2./ Véleménye szerint a környezetnyelv tanterve és tanmenete megfelel-e a környezetnyelv elsajátítási követelményeknek?

- a./ A tanterv lehetővé teszi a környezetnyelv tökéletes elsajátítását
  - b./ a tanterv csak részlegesen megfelelő
  - c./ A tanterv nem teszi lehetővé a másik nyelv tökéletes elsajátítását
- 3./ Ön szerint, mit kellene megváltoztatni az általános iskolai tantervekben, hogy a környezetnyelvi oktatás hatékonyabbá váljon. Kérem, írja le röviden véleményét:
- 4./ Hogyan értékeli diákjainak a környezetnyelvhez való viszonyulását:
- a./ szívesen és könnyen tanulják /általában/
  - b./ tanulják, mert ők maguk döntöttek így, különösebb nehézségek nélkül
  - c./ nagyon nehezen tanulják
- 5./ A környezet /nemzetiségileg összetett, vagy homogén/, amelyben tanulói élnek, hatással van-e a környezetnyelvvvel kapcsolatos állásfoglalásukra és az e tantárgyból elért eredményükre?
- a./ a környezet összetétele döntően hat erre
  - b./ a környezet összetétele csak kismértékben hat e tényre
  - c./ a környezetnek nincs semmilyen szerepe ebben
- 6./ Gondolja-e, hogy az osztályzat ösztönzőmotivációs eszköz, azaz a környezetnyelvből elért osztályzat motiválta-e a tanulókat:
- a./ igen, az osztályzat bizonyos mértékben ösztönző szerepet töltött be

b./ nem, az osztályzatnak nincs szerepe a környezetnyelv tanulásával kapcsolatban

7./ Véleménye szerint, a környezetnyelvi osztályzatnak a tanulmányi átlagból való törlése negatív hatást gyakorol-e a tanulók nagy többségének motivációjára:

a./ igen, az átlagosztályzatból való törlés a tanulók környezetnyelvhez való viszonyulásának megváltozását idézte elő nagy többségüknél

b./ csak elenyészően kis számú tanulónál

c./ ez nem változtatott semmit a tanulók viszonyulásán

8./ Milyen módon próbálja motiválni diákjait, hogy intenzívebben tanulják a másik nyelvet:

.....

KÖSZÖNJÜK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉT!

FÜGGELÉK /3/

KÉRDŐÍV TANULÓK SZÁMÁRA

Iskola:.....

Tagozat:.....Osztály:.....

Anyanyelved:.....

Oktatási nyelv, amelyen tanulsz:.....

Évvégi osztályzatod környezetnyelvből:.....

Utasítás a tanulónak

A következőkben kérünk, hogy válaszolj néhány a környezetnyelv tanulásával kapcsolatos kérdésünkre.

Figyelmesen olvasd el és foglalj állást a felkinált válaszok egyike mellett. A választ annak a -válasz előtt álló - betűnek a bekarikázásával adod, amelyik legjobban fejezi ki véleményedet, azaz amellyel leginkább egyetértesz. /Csak egy választ lehet adni/

Meggyőződésünk, hogy lelkiismeretesen fogod elvégezni ezt a feladatot és általa értékes adatokhoz juthatunk.

K é r d é s e k

1./ Írd le röviden, mit értesz "környezetnyelv alatt:

.....

2./ Milyen nyelven beszéltek otthon:

a./ csak szerbhorvátul

b./ csak magyarul

c./ .....nyelven

d./ mindkét nyelven

3./ Olyan környezetben élsz-e, ahol:

a./ túlnyomórészt a te népedhez, illetve nemzeti-ségedhez tartozó személyek élnek

b./ vegyesen

4./ Beszéled-e a környezet nyelvet /a másik nyelvet/:

a./ jól beszélem

b./ kicsit beszélem

c./ nem beszélem

5./ Mennyit értesz abból, ha a másik nyelven fordulnak hozzád:

a./ jól megértem

b./ kicsit értem

c./ nem értem

6./ Hol beszéled legtöbbsbet a környezetnyelvet:

a./ a családban

b./ a társaimmel való játékban

c./ az iskolában, a környezetnyelv órákon, a tanárral folytatott beszélgetésekben

7./ A környezetnyelv tanulása:

a./ nagy nehézséget okoz

b./ közepes nehézséget okoz

c./ semmilyen neéhséget nem okoz

8./ A környezetnyelvet ugy tanulom:

a./ mint a többi tantárgyat

b./ többet, mint más tantárgyakat

c./ kevesebbet, mint a többi tantárgyat

9./ Véleményed szerint a környezetnyelv-tanulás fontos:

a./ azért, hogy minél jobban megértsük egymást, és közelebb kerüljünk egymáshoz

b./ azért tanulom, mert kötelező tantárgy

10./ Egyetértesz-e azzal, hogy a környezetnyelv tanu-
lása segít abban, hogy a fiatalok teljes nemzeti
egyetértésben éljenek:

a./ a környezetnyelvnek nagy szerepe van ebben

b./ a környezetnyelv kis szerepe van ebben

c./ a környezetnyelv tanulása ebben semmilyen sze-
repet nem játszik

11./ Környezetekben a másik nyelv olyan mértékben hasz-
nálatos-e, hogy ez hatással van a környezetnyelv
tudásodra is:

- a./ kevés lehetőségem van környezetnyelvi tudásom alkalmazására
- b./ környezetem csak anyanyelvemen beszél, így nincs lehetőségem környezetnyelv-tudásom alkalmazására
- c./ korlátlan lehetőségem van környezetnyelvi tudásom alkalmazására

12./ Véleményed szerint az, hogy olyan környezetben élsz, ahol a./ több nemzet és nemzetiség él, b./ túlnyomóan egy nép illetve nemzetiség tagjai élnek /huzd alá a megfelelőt/, kihatással van a környezetnyelv sikeres elsajátítására:

- a./ a többenemzetiségű környezetben könnyebb jó osztályzatot elérni környezetnyelvből, és könnyebben is tanulom
- b./ akik /egynemzetiségű (homogén)/ környezetben élnek, nehezebben tanulják a környezetnyelvet, és érnek el jó osztályzatot

13./ Örömmel tanulsz-e a környezetnyelvet:

- a./ igen
- b./ nem

KÖSZÖNJÜK AZ EGYÜTTMŰKÖDÉST!

FÜGGELÉK /4/

A KÖRNYEZETNYELVOKTATÁSBAN ELŐIRT TANKÖNYVEK
JEGYZÉKE

Szerbhorvát nyelv, mint a társadalmi környezet
nyelve

I.-II. osztály: Zlata Jukic: Slikovnica - Képeskönyv

III. osztály: Radovan Perinac: Ucimo srpskohrvatski
/Tanuljunk szerbhorvátul/

IV. osztály: Radovan Perinac: Ucimo srpskohrvatski
/Tanuljunk szerbhorvátul/

V. osztály: Géza Gulka-Vera Miderman:

Srpskohrvatski kao jezik društvene sredine
/Szerbhorvát nyelv, mint a társadalmi kör-
nyezet nyelve/

Dr.Mirjana Burzan-Dr.Jovan Jerkovic:

Pouke iz jezika i pravopisa
/Nyelvtankönyv/

VI. osztály: Vera Jerkovic: Srpskohrvatski kao jezik

društvene sredine
/Szerbhorvát nyelv mint a társadalmi kör-
nyezet nyelve/

Mirjana Burza-Jovan Jerkovic: Pouke iz
jezika i pravopisa /Nyelvtan könyv/

VII. osztály: Dr.Jovan Jerkovic: Srpskohrvatski kao

jezik društvene sredine
/Szerbhorvát nyelv mint a társadalmi kör-
nyezet nyelve/

VIII. osztály: Mirjana Burzan-Geza Gulka: Srpskohrvatski

kao jezik društvene sredine
/Szerbhorvát nyelv mint a társadalmi kör-
nyezet nyelve/

Dr.Jovan Jerkovic-Radovan Perinac-Vera

Niderman: Minimalni rečnik /Minimális szó-
tár/

Dr.Jovan Kasic-Vladislav Petrovic-Dr.Vajda
József-Papp György-Lanc Irén: Frazeoloski
rečnik /Frázisok szótára/

Valamennyi tankönyvet a Tartományi Tankönyvkiadó
jelentette meg.

A magyar nyelv mint a társadalmi környezet
nyelvének oktatásában előírt tankönyvek

j e g y z é k e

- I. osztály: Z. Jukió-M.Hrijeski: Képeskönyv a társadalmi környezet nyelvének tanulásához
- I. Barasic: Tanárikézikönyv a magyar nyelv, mint társadalmi környezet nyelvének tanításához
- II. osztály: Z. Jikic: Képeskönyv a magyar nyelv mint társadalmi környezet nyelvének tanulásához
- I. Barasic: Tanári kézikönyv a képeskönyvhöz, a magyar nyelv mint a társadalmi környezet nyelvének oktatásához
- III. osztály: K. Sárosi: Tanuljunk magyarul - környezetnyelvi tankönyv
- IV. osztály: K. Sárosi: Tanuljunk magyarul - környezetnyelvi tankönyv
- V. osztály: I. Korhec-J. Hajnal: Tanuljunk magyarul - tankönyv a szerbhorvát anyanyelvű tanulók számára
- Dr.Sátaí Pál: Tanuljunk magyarul - magyar nyelvtan
- VI. osztály: E.Lesch-Z. Varga: Tanuljunk magyarul - környezetnyelvi olvasókönyv

Dr.Sátaí Pál: Tanuljunk magyarul
- a társadalmi környezet nyelvének
nyelvtana

Kötelező olvasmány: Jövőbe ivelő utak: Válogatás a
jugoszláviai magyar írók és köl-
tők műveiből

VII. osztály: I.Korhec-J. Hajnal: Tanuljunk ma-
gyarul - környezetnyelvi olvasókönyv
Dr.J.Vajda: Tanuljunk magyarul - a
társadalmi környezet nyelvének nyelv-
tankönyve

Kötelező olvasmány: Kakukkfű - válogatás a mai ma-
gyar novellairodalomból

Majtényi M.: A napkorong aranya

VIII. osztály: Dr.J.Vajda: Tanuljunk magyarul -
környezetnyelvi olvasókönyv
Dr.J.Vajda: Tanuljunk magyarul - a
társadalmi környezet nyelvének nyelv-
tankönyve

Kötelező olvasmány: Tükrös tavasz - válogatás a mai
magyar lírából.

A SZÜLŐK VÁLASZAI, AKIKNEK GYERMEKEI SZERBHORVÁT

NYELVEN TANULNAK HOMOGÉN KÖRNYEZETBEN

FÜGGELÉK 6.a.

A k é r d é s s o r s z á m a																					
1		2		3		4				5				6		7		8		9	
a	b	a	b	a	b	a	b	c	d	a	b	c	a	b	a	b	a	b	a	b	
30	21	43	8	29	22	39	1	11	—	36	—	15	29	22	13	3	35	46	5	26	25
58,82	41,18	84,31	15,69	56,86	43,44	76,47	1,96	24,57	—	70,59	—	29,41	56,86	43,14	25,49	5,88	68,63	90,20	9,80	50,98	49,02
%																					

A KÖRNYEZETNYELV TANÁRAINAK VÁLASZAI

A kérdés sorszámai																
	1		2		3			5			6			7		8
	a	b	a	b	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	
9	7	16	-	-	3	13	-	4	12	-	15	1	-	16	-	6
%	56,25	43,75	100,0	-	18,75	81,25	-	25,0	75,0	-	93,75	6,25	-	100,0	-	37,5

A TANULÓK VÁLASZAI A KÖRNYEZETNYELVVEL KAPCSOLATOS
KÉRDÉSEKRE

Tanítási nyelv	A kérdés s o r s z á m a																							
	1			2			3			4			5			6			7			8		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Magyar homogén környezet	14	11	12	2	4	2	5	25	20	12	31	2	15	25	5	2	13	30	25	9	11	4	27	14
	31	24	27	5	8	5	12	55	45	266	688	46	33,3	56,5	11,2	44	28,7	66,7	35,5	20	24,5	8,8	60	31,2
	15	23	4	5	7	2	26	5	51	41	11	4	47	8	1	12	33	11	32	3	21	8	8	40
Szerbhorvát heterogén környezet	26	41	7	9	13	4	46,5	89	91	73,2	19,6	7,2	83,9	14,3	1,8	21,4	38,9	19,7	37,1	5,6	39,3	14,3	14,3	71,4
	17	10	19	4	5	3	48	8	5	53	18	30	10	14	39	5	14	7	37	27	4	27	2	24
	29,3	17,24	32,36	6,9	8,62	5,17	82,76	3,45	13,79	8,62	91,8	31,3	51,72	17,5	24,14	8,62	24,14	42,07	63,73	66,5	6,5	14,5	3,6	11,38
DSSZESEN:	46						74	42	43	35	124	41	72	76	72	11	28	53	78	84	15	59	14	59
%-osan:	28,93	27,67	23,01	6,92	10,10	4,37	46,29	26,44	27,05	22,01	77,99	44,65	47,29	10,07	47,80	45,28	6,92	17,60	33,53	49,06	52,83	10,07	37,1	8,80

1. kérdés /1/ Az a nyelv, amelyet legtöbbször beszélnek környezetemben
/2/ Az a nyelv, melyen általában beszélnek környezetemben
/3/ Az a nyelv, melyen más nemzetiségűek beszélnek
/4/ Az a nyelv, amely nem anyanyelv, de nem idegen nyelv
/5/ Nem tudom
/6/ Az a nyelv, amelyet Jugoszláviában beszélnek

Tanítási nyelv	A kérdés s o r s z á m a														
	9			10			11			12			13		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
Magyar nyelv homogén környezet	41	4	1	37	7	1	1	22	12	17	21	7	30	15	
	91	9	2,3	82,2	15,5	2,3	2,3	48,8	48,5	37,8	46,6	15,6	66,6	33,4	
	45	11	7	44	5	7	50	5	1	46	-	10	51	5	
Szerbhorvát nyelv heterogén környezet	80,36	19,64	12,5	78,6	8,9	12,5	89,3	8,9	1,8	82	-	18	91	9	
	41	17	0	42	7	0	24	19	15	35	5	18	26	32	
	70,69	29,31	15,52	72,41	12,07	15,52	41,38	32,76	25,26	60,34	8,62	31,04	44,83	55,17	
ÖSSZESEN:	127	32	17	123	19	17	75	46	38	98	26	35	107	52	
%-osan:	79,87	20,13	10,69	77,36	11,95	10,69	47,17	28,93	23,9	61,63	16,35	22,2	67,29	32,71	

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1./ Radomir Babin-mr.Josip Buljocic-László Erdélyi és
Tibenje Kopilovic:

A tanulók közösségi szelleben, és a népek és nemzetiségek egyenjogúsága szellemében való nevelése
és Jugoszlávia békepolitikája a világban
/Pedagoska stvarnost 1982. 3-4. szám/

- 2./Elemér Brunet:

A szerbhorvát nyelv tanulása az I. és II. osztályban,
magyar tannyelvű iskolákban
/Pedagoska stvarnost 1961. 8. szám/

- 3./ Momcilo Krkljus-Zlatko Melvinger:

A bemutató-kísérleti iskolák, osztályok jelentősége
az oktatás és nevelés fejlesztése terén
/Az oktatás és nevelés 3 és fél évtizedes fejlődése
a Vajdaság SZAT-ban/
/Korszerű oktatás, Ujvidék 1981/

- 4./ Zlatko Melvinger:

A szerbhorvát nyelv elsajátításának rendszere a
nemzeti kisebbségek iskoláiban
/Pedagoska stvarnost 1957. 4. szám/

- 5./ Mr.Zlata Jukic:

A szerbhorvát nyelv, mint környezetnyelv tanterve
alkalmazásának oktatói-nevelői hatása az általános
iskolai oktatásban és nevelésben
/Oktatás és nevelés 1981, Szabadka, 43.sz.73.old./

6./ Tájékoztató, dokumentumok és diszkusszió az Ujvidéken 1976. szeptember 14-16-án megtartott nemzetközi tanácskozásról

- a./ Dr.András Dávid, dr.Vasilye Damjanovic és Andrej Cipkar: A különböző nemzetiségi fiatalok együttes nevelése, közös tartalmakon keresztül, világnézetük és a népek közti viszony kialakításának funkciójában
- b./ mr.Mihailo Palov, Jakob Pelic: A többnemzetiségű környezet komplex hatása a fiatal nemzedék közös nevelésére
- c./ László Berkes-Radomir Babin-dr.György Gál - Géza Gulka és dr.Sátai Pál: Többnyelvű pedagógiai tevékenység, mint a különböző nemzetiségű fiatalok közös nevelésének és oktatásának formája
- d./ Dr.Slavko Koklyas-Dobrila Letic és Leona Urosenc: A tanításon kívüli tevékenység a különböző nemzetiségű fiatalok együttes nevelésének funkciójában

A nemzeti egyenlőség megvalósítása az oktatás és nevelés területén /Vajdasági Pedagógiai Intézet, Ujvidék, 1977/

K Ö N Y V E K:

- 1./ Mr.Zalata Jukic: A környezetnyelv - tanári kézikönyv /Korszerű oktatás, Vajdasági Pedagógiai Intézet, Ujvidék, 1982/

- 2./ Mr.Mirjana Burzan: Módszertani kézikönyv a szerbhorvát nyelv, mint könnyezetnyelv tanításához az általános iskolák III.-VIII. osztályában /Korszerű oktatás, Ujvidék, 1979/
- 3./ dr.Stevan Bezdanov: Az oktatás és nevelés a JKP/JKSZ dokumentumaiban és forradalmi tevékenységében /Gondolat, Ujvidék, 1980/
- 4./ Mihailo Pavlov: A jugoszláv közösség többnemzetiségűsége és a fiatalok nevelése /Tartományi Pedagógiai Intézet, Ujvidék 1978/
- 5./ Az általános iskola a Vajdaság SZAT-ban /Tartományi Tankönyvkiadó, Ujvidék 1975/
- 6./ Olvasókönyvek, mint az egyenranguság és népeink és nemzetiségeink szocialista közössége megvalósításának eszközei az irodalom terén /Tankönyvkiadó, Ujvidék 1980/
- 7./ Zlatko Melvinger-Mihailo Palov-Ivanka Rachov: A szerbhorvát nyelv oktatása a nemzeti kisebbségek iskoláiban /A szerbhorvát nyelv és irodalom vajdasági társasága, Ujvidék, 1958/
- 8./ A JSZSZK Alkotmánya, 1974.

KUTATÓMUNKÁK:

- 1./ Az 1982/83. iskolaévben az általános iskolák IV.-VIII. osztályos tanulóinak eredményei a Vajdaság SZAT-ban.
/Ujvidéki Bölcsészettudományi Egyetem Pedagógiai tanszéke és Tartományi Pedagógiai Intézet, Ujvidék, 1983/

2./ A szerbhorvát környezetnyelv tanításának hatékonysága az iskoláskor előtti, általános iskolai és egységes középiskolai oktatásban és nevelésben /Szabadka, 1980. május/